

16+

Аптымізм.
Натхненне.
Імпэт
стар. 4

Чачот:
пясняр
філаматаў
стар. 10

Нямое
чутнае
кіно
стар. 14

Багацце пад старымі вокладкамі

Фота Кастуся Дробава.

«Псалтыр», 1870 г.

Калі ў пасляваенныя гады ўзнаўлялася бібліятэка Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта (на той час — Мінскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута імя А. М. Горкага), не існавала паняцця «рэдкае кніга» — яно з'явілася на прасторы былога Савецкага Саюза ў 1980-я гады. Доўгі час нават не было дакладна вызначана, што ўваходзіць у гэтае паняцце. Рэкамендавалася ў межах універсітэцкай бібліятэкі стварыць аддзел рэдкай кнігі — яго і стварылі — у 1997 годзе. Праіснаваў ён да 2013-га, а потым, у 2014-м, да стагоддзя ўніверсітэта, з'явілася Зала рэдкай кнігі, дзе была створана музейная экспазіцыя. Але гэта не значыць, што з кнігамі, якія ўпрыгожваюць вітрыны залы, нельга пры жаданні азнаёміцца — у любога чытача ёсць такая магчымасць.

Вядучы навуковы супрацоўнік бібліятэкі кандыдат філалагічных навук Генадзь Кажамякін праводзіць экскурсіі для наведвальнікаў па Зале рэдкай кнігі. Аматар сваёй справы, ён гадзінамі можа распавядаць гісторыю таго ці іншага выдання.

Працяг на стар. 5

«ЛіМ»-акцэнты

Гісторыя. Трэба стварыць добры падручнік па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, у якім будзе адзначана роля беларускага народа. Пра гэта гаварыў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка 3 ліпеня падчас размовы з моладдзю каля мемарыяльнага комплексу «Курган Славы», паведаміла БелТА. «Калі вы, будучае наша пакаленне і моладзь, на падставе таго, што ўжо створана, новых фактаў, а таксама падручнікаў савецкага часу (тады яны надрэнныя былі, хоць нешта замоўчвалі, нечага саромеліся, скромнічалі), на падставе таго, што было створана ў савецкі час, створыце дастойны навуцальны дапаможнік — гэта будзе найвялікшая перамога. Таму што галоўнае для студэнтаў — каб падручнік быў носьбітам ведаў», — адзначыў кіраўнік дзяржавы.

Спачуванні. Прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка выказаў спачуванні родным і блізкім народнага мастака Беларусі Льва Гумілёўскага. «Свой лёс ён звязваў з манументальным мастацтвам, стварыўшы шэраг помнікаў знакамітым беларускім дзеячам, і па-кінуй неабавязна след у гісторыі нашай краіны», — гаворыцца ў спачуванні. Аляксандр Лукашэнка адзначыў, што творчасць Льва Гумілёўскага — неацэнны ўклад у нацыянальную культурную скарбніцу. «Леў Мікалаевіч стаў прыкладам самаахвярнага служэння мастацтву і сваёй Радзіме», — падкрэсліў Прэзідэнт.

● Кіраўнік дзяржавы выказаў спачуванні родным і блізкім народнага артыста Расіі Уладзіміра Мяньшова. «Пайшоў з жыцця выдатны майстар сцэны, любімы многімі пакаленнямі бязмежна таленавіты рэжысёр, бліскучы акцёр і сцэнарыст», — гаворыцца ў спачуванні. Аляксандр Лукашэнка адзначыў, што Уладзімір Мяньшоў дасягнуў сапраўдных прафесійных вышынь, упісаў неабавязна старонку ў гісторыю савецкага і расійскага мастацтва. «Светлая памяць аб гэтым цудоўным чалавеку заўсёды будзе жыць у нашых сэрцах», — зазначыў кіраўнік дзяржавы.

Праекты. Міністэрства сувязі і інфарматызацыі выпусціла ў абарачэнне чатыры паштовыя маркі з серыі «Святы і абрады беларусаў», паведамляецца на сайце ведамства. Гэты праект рэалізаваны ў супрацоўніцтве з Беларускім дзяржаўным універсітэтам культуры і мастацтваў. Да выпуску падрыхтаваны і маляўнічыя карткі для картмаксимуаў. Мастак паштовых марак, картак, спештэмплера і канверта «Першы дзень» — Віктар Чайчук, дызайн Яўгеніі Бядонік. На паштовай прадукцыі адлюстраваны Калядкі, Вялікдзень як галоўнае хрысціянскае свята, Купалле, звязанае са шматлікімі легендамі і паданнямі, і Багач — свята ўраджая. Да маркі «Купалле» прымяняецца тэхналогія далюўнай рэальнасці: пры наведзенні на яе камеры смартфона з запушчаным дадаткам AR MARKA BELARUS з’явіцца спецыяльна створаны сцэнарыі. 6 ліпеня ў аддзяленні паштовай сувязі № 26 г. Віцебска праводзілася спецыяльнае гашэнне на канверце «Першы дзень».

Свята. Зацверджана праграма рэспубліканскага свята «Купалле», якое пройдзе 10—11 ліпеня ў аграгарадку Александрыя Шклоўскага раёна. Заўтра з 11 гадзін пачне работу экскурсійны маршрут па тэматычных пляцоўках свята. Адкрыюцца экспазіцыйна-тэматычныя купальскія падворкі «Ручнік народнага адзінства», «Александрыйская гасціна», «Гандлёвая суполка» і «Свята кнігі», маладзёжная пляцоўка «Талака» з творчымі праектамі «Час выбраў нас», з 15 гадзін — забаўляльна-гульнявая пляцоўка для дзяцей «У гасцях у казкі» з паказам спектакля Магілёўскага абласнога тэатра лялек. У 21.30 пачнецца галоўны канцэрт — шоу «Песні маёй краіны». Далей — танцавальная праграма «Дыскатэка 80—90-х. Па-новаму!» з удзелам артыстаў Магілёўшчыны і найлепшых беларускіх дыджэяў.

Традыцыі. На працягу трох дзён, 9, 10 і 11 ліпеня, у Лошыцкай сядзібе — філіяле Музея гісторыі горада Мінска — у межах праекта «Этналабараторыя “Скарбонка памяці”» адбудуцца мерапрыемствы з музычнай праграмай «Русалкі-купалкі». Старажытнае летняе свята ў гонар сонца, найвышэйшага росквіту прыроды і зеляніны, ушанавання вады і агню мае назву Купалле. Менавіта ў купальскую ноч нібыта цвіце папараць-кветка. Той, хто знойдзе яе, можа авалодаць ведамі зямлі. У гэты дзень збіраюць лекавыя зёлкі, дзяўчаты плятуць вянкi, спяваюць купальскія песні і вядуць карагоды. У выкананні этнографа і фалькларыста Івана Кірчука, заснавальніка этнатрыа «Троіца» і кіраўніка «Этналабараторыі», прагучаць песні з купальскіх абрадаў. Можна будзе пачуць беларускія народныя інструменты — акарыну, дуду, жалейку, гуслі, смык, ліру, пазнаёміцца з магіяй самага таямнічага свята гадавога цыкла і даведацца аб традыцыях святкавання Купалля.

Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Свята з кнігай

Творцы Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі бралі актыўны ўдзел у святкаванні Дня Незалежнасці Беларусі. Цікавая і змястоўная сустрэча са старшынёй абласной творчай суполкі СПБ Уладзімірам Гаўрыловічам адбылася ў Гомельскім гарадскім цэнтры культуры.

Імпрэза праходзіла ў межах сезоннага творчага праекта (а гэта і сустрэчы з цікавымі людзьмі, выстаўкі калекцыянераў і рамеснікаў, выступленні ўдзельнікаў мастацкіх калектываў і майстар-класы для дзяцей), прыверкаванага ўстановай культуры менавіта да Дня Незалежнасці. Партнёрам акцыі выступіла абласная пісьменніцкая арганізацыя.

На пачатку сустрэчы вядомы беларускі прэзаік і публіцыст вершаванымі радкамі сваіх калег — гомельскіх паэтаў — павіншаваў жыхароў і гасцей горада над Сожам з галоўным святам краіны.

— Гэтае свята, як і 9 Мая, — галоўнае для кожнай беларускай сям’і, усяго народа, які не страціў генетычную памяць пра перажытае падчас Вялікай Айчыннай вайны і які не дазволіць прыніжэння подзвігу савецкага народа і фальсіфікацыі гістарычнай праўды, — зазначыў Уладзімір Гаўрыловіч. — Вось чаму сучасныя пісьменнікі павінны быць разам са сваім народам, а не назіраць збоку, як спрабуюць разбурыць краіну.

Пісьменнік раскажаў пра творчую працу СПБ і абласнога аддзялення, накіраваную на развіццё патрыятызму сярод моладзі, на папулярнацыю кнігі і чытання ў межах Года народнага адзінства і Года класічнай літаратуры і чытання на Гомельшчыне. Літаратар прэзентаваў цікавыя творы антываеннай накіраванасці, створаныя пісьменнікамі рэгіёна ў апошнія гады. Найперш гэта кнігі Ізяслава Катлярова «Уцёк з дзяцінства» і Валерыя Ветахкіна «Айчына душы», аповесць Васіля Ткачова «Скачы ад печы, жэўжык!», патрыятычная паэзія

Міхася Болсуна, Соф’і Шах, Тамары Кручэнкі і Ганны Атрошчанкі, многіх іншых таленавітых палешукоў, чые творы напоўнены гераізмам нашага народа ў гады вайны.

Гераічнае мінулае — асноўныя тэмы і ў творчасці самога Уладзіміра Гаўрыловіча. Літаратар прэзентаваў чытачам свае новыя кнігі «Святая Параскева» і «Сэрца сваё не падманеш...», дзе праўдзіва перадае расповедь ўдзельнікаў тых страшных падзей. А яшчэ прадставіў новыя нумары альманахаў «Літаратурная Гомельшчына» і «Літара», у якіх змешчаны і творы антываеннай накіраванасці, якія заклікаюць да дружбы паміж народамі, славянскага адзінства.

Цікавая акцыя для дзяцей.

Менавіта 3 ліпеня члены абласнога аддзялення СПБ разам з прадстаўнікамі працоўных калектываў бралі ўдзел у многіх творчых акцыях. Пісьменніцкае слова гучала на розных творчых пляцоўках святочнага Гомеля і знаходзіла водгук у сэрцах гамяльчан, якія горада віталі ў гарадскім парку імя А. Грамыкі Міхася Болсуна, Уладзіміра Гаўрыловіча, маладых паэтаў Дзмітрыя Нілава і Сяргея Старыкава.

Мікалай ІГНАТОВІЧ, фота аўтара

Як чытаюць нашы сябры

У Казахстане 2021-ы аб’яўлены годам падтрымкі дзіцячага і юнацкага чытання. У гэтай краіне вядзецца актыўная работа па прапагандзе кнігі ды на працоўныя новых форм прыцягнення ўвагі да чытання.

Напрыклад, плануецца адкрыццё каворкінг-цэнтраў, стане даступным для ўсіх электронны фонд бібліятэк. Ідзе работа па арганізацыі сучасных мадэляў бібліятэчнай сістэмы і яе дзейнасці. Такім чынам, ствараюцца максімальна спрыяльныя ўмовы для чытання.

Паводле старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў Казахстана Есдаўлета Улугбека, будучыня будзе мацавацца маральнымі якасцямі падрастаючага пакалення, і, калі мы не зможам прапанаваць сучасным дзецям патрэбны твор, яны запоўняць пустату нечым іншым.

Мудрыя словы вядомага казахскага пісьменніка актуальныя і для Беларусі. Для нас таксама вельмі важна далучаць дзяцей да чытання, каб краіна мела высокі ўзровень інтэлектуальнага развіцця.

Галоўныя ініцыятывы ў правядзенні Года падтрымкі дзіцячага і юнацкага чытання належаць Нацыянальнай акадэмічнай бібліятэцы ў Нур-Султане, кіруе якой Умітхан Муналбаева.

— Прыёмна, што мы маем даўнія дзелавыя і сяброўскія сувязі з казахскімі калегамі, — гаворыць першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах. — Асабіста мне давялося некалькі разоў пабываць у Нацыянальнай акадэмічнай бібліятэцы, садзейнічаць адкрыццю беларускага культурнага цэнтра ў галоўным кніжным храме Нур-Султана. І, безумоўна, зараз нас яднае агульная праблема прыцягнення ўвагі дзяцей да чытання, імкнёмся сумесна выходзіць у іх любоў да кнігі.

Сведчанне літаратурнага сяброўства — пераклады твораў беларускіх аўтараў, змешчаныя на старонках вядомых казахскіх дзіцячых часопісаў «Балдырган», «Ак желкен». А нядаўна на казахскай мове выйшла кніга Алеся Карлюкевіча «Вавёрка піша сачыненне». У той жа час у беларускім часопісе «Вясёлка»

друкаваўся казахскі пісьменнік Кашым-Нагай Байбота.

Вялікай падзеяй у культурным жыцці двух краін стала прэзентацыя ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі літаратурнага альманаха «Казахстан — Беларусь», у які ўвайшлі творы класікаў і сучасных аўтараў Беларусі і Казахстана. Наступны альманах мяркуецца прысвяціць дзіцячай літаратуры.

Пра гэта гаварылася і падчас анлайн-форуму, які праводзіла днямі Нацыянальная акадэмічная бібліятэка ў Нур-Султане з запрашэннем прадстаўнікоў 18 краін свету. З дакладамі ад Беларусі выступілі Алена Стэльмах і дырэктар Цэнтралізаванай сістэмы дзіцячых бібліятэк г. Мінска Таццяна Швед.

Беларусь у Казахстане ведаюць як краіну, якая чытае. Многія нашы творчыя праекты, накіраваныя на павышэнне культуры падрастаючага пакалення праз зварот да чытання, запатрабаваны ў Казахстане. Казахскі досвед у гэтай сферы для нас таксама надзвычай карысны.

Марыя ЛІПЕНЬ

круглы стол

Тое, што нельга забыць

Круглы стол пад назвай «Сямейнае чытанне як фактар умацавання маральных каштоўнасцей і пераемнасці пакаленняў», прыверкаваны да 77-й гадавіны вызвалення Беларусі і выхаду кнігі «Ніколі не забудзем», адбыўся ў Прэс-цэнтры Дома прэсы.

Захаваанне памяці пра Вялікую Айчынную вайну і ўплыў сямейнага чытання на фарміраванне асобы дзіцяці сталі асноўнымі тэмамі абмеркавання. Многія з выступоўцаў згадвалі, як у іх сем’ях распавядалі пра тое, што адбывалася ў нашых акупаваных вёсках і гарадах, што паўплывала на ўспрыманне і ўтоўленне пра тых страшных падзей. Неаднаразова прагучала назва кнігі, напісанай дзецьмі, якім пашчасціла застацца жывымі ў смерчы

ваеннага кашмару, але не пашчасціла ў тым, што давялося быць сведкамі расправы фашыстаў над іх роднымі людзьмі, суседзямі. Некаторыя зачыталі ўрыўкі з гэтага выдання. Кніга «Ніколі не забудзем» была ў кожнай хатняй бібліятэцы і часта глыталася на адным дыханні — настолькі ўражвала і закранала душы дзяцей тое, што распавядалі іх колішнія аднагодкі пра сваё знявечанае дзяцінства...

Намеснік міністра інфармацыі Ігар Бузюўскі адзначыў, што кніга «Ніколі не забудзем» увайшла ў лік сацыяльна значных выданняў і сёння асабліва важна, каб такім тэмам надавалася ўвага.

Як адзначыў Аляксандр Бадак, дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» — менавіта яно выпусціла сёння зборнік дзіцячых успамінаў, —

кніжка гэтая ўнікальная, бо праца па яе стварэнні пачалася ў 1944 годзе, калі паўсюль яшчэ была разруха і голад, а ва ўсе куткі Беларусі ўжо выправіліся журналісты запісваць дзіцячыя расповеды. У 1948 годзе выданне пачынала свет і з тых часоў шмат разоў перавыдавалася — агульны тыраж яго склаў больш чым мільён асобнікаў.

— Такія кнігі павінны быць пастаянна ў кнігарнях. Больш за тое — яны павінны быць пастаянна ў школе. Дзеці сёння, на жаль, часцей любяць слухаць сваіх равеснікаў, чым настаўнікаў, бацькоў. Таму спадзяюся, што гэтая кніга ёсць ва ўсім разе ў пазакласным чытанні, але яе трэба чытаць на ўроках, — падзяліўся меркаваннем Аляксандр Бадак.

Яна БУДОВІЧ

прэс-канферэнцыя

Летнія казачныя палёты

Прымеркаваная да Года народнага адзінства прэс-канферэнцыя «Лета-2021 з кніжнымі навінкамі ад Выдавецкага дома «Звязда»» прайшла ў Доме прэсы. Прадстаўнікі Саюза пісьмennisкаў, сістэмы дзіцячых бібліятэк Мінска, выдавецкага дома разважалі пра тое, чым стваральнікі кніг заахвочваюць літаратараў і чытачоў і наколькі важна нагадваць дзецям пра чытанне летам.

Галоўныя навінкі Выдавецкага дома «Звязда» — дзіцячыя творы Кацярыны Хадасевіч-Лісавой: «Палёт на Вухуцію», «Жахліўчык пра трох сяброў і прывід з хутара. Жахліўчык пра жудасную ноч і чатырох сябровак» і «Загадка прынцэсы Агнэсы». Апошняя, што пабачыла свет зусім нядаўна, з дапамогай незвычайных шахматных партый распавядае пра таямнічае, загадкавае, чароўнае. Кнігу выдатна праілюстравала Анастасія Балыш. Зараз Кацярына Хадасевіч-Лісавая, якая супрацоўнічае з выдавецтвам з 2012 года, працуе над новым творам, галоўнай гераіняй якога стане Ліса.

У хуткім часе ў выдавецкім доме павінна з’явіцца новая кніга Алены Стэльмах, першага намесніка старшыні Саюза пісьмennisкаў Беларусі, пад назвай «Супоўніца Міла». Дарэчы, сярод будучых навінак — зборнік дзіцячых казак, які анансавала Алена Стэльмах. Кнігу, што пабачыць свет у выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», складуць творы дваццаці сучасных беларускіх аўтараў: Алеся Бадака, Уладзіміра Ліпскага, Міхася Пазнякова, Міколы Чарняўскага, Ніны Галіноўскай ды іншых.

— Вельмі радасна, што ўкладальнікі кнігі пастараліся прадставіць дзіцячыя біяграфіі аўтараў з фотаздымкамі таго перыяду жыцця, — падкрэсліла Алена Стэльмах. — Ёсць і пажаданні чытачам, якія змогуць знайсці ў творах адказы на самыя розныя пытанні. Зборнік можа стаць сапраўднай культурнай падзеяй. Бо, па-першае, у шырокім

Фота Кастуся Дробава.

фармаце будуць прадстаўлены многія аўтары. Па-другое, кніга будзе карысна настаўнікам, якія знаёмяць дзяцей з сучаснай беларускай літаратурай. Адметна, што ўкладальнікам новага зборніка з’яўляецца Ірына Буторына, намеснік дэкана па выхаваўчай рабоце факультэта пачатковай адукацыі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка.

У планах Саюза пісьмennisкаў — пашыраць кола пляцовак для літаратурных імпрэз. Так, чакаюцца сустрэчы аўтараў з юнымі чытачамі ў Парку пісьмennisкаў, што быў створаны некалькі гадоў таму побач з Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі. Між тым, па словах Алены Стэльмах, дэлегацыя аўтараў творчай суполкі прадставіць дзіцячыя кнігі ў рамках свята ў Александрыі.

Яўгенія ШЫЦЬКА

праекты

Літфэст па-лідску

Сапраўднае кніжнае свята пад такою назваю правялі для жыхароў райцэнтра гарадскія кніжніцы, філіялы Лідскай раённай бібліятэкі імя Янкі Купалы.

На інтэрактыўных літаратурна-бібліятэчных пляцоўках у дзіцячых садах, ва ўтульных скверах і дворах мікрараёнаў удзельнікі акцыі з задавальненнем знаёміліся з найлепшымі творамі беларускіх, рускіх і замежных пісьмennisкаў. Тут жа можна было пагартца дзіцячыя, маладзёжныя і забаўляльныя часопісы, пачытаць дзецям кніжкі, праявіць веды і эрудыцыю па гісторыі горада ў конкурсах і віктарынах.

Супрацоўнікі філіяла «Лідская гарадская бібліятэка № 1» адправіліся ў яслі-сад № 23, дзе правялі чытанні для самых маленькіх жыхароў мікрараёна «Паўночны».

Выхаванцы аддзялення дзённага знаходжання для інвалідаў наведальні book-пляцоўку, створаную прадстаўнікамі філіяла «Лідская гарадская бібліятэка № 4».

Мерапрыемства гарадской бібліятэкі № 4.

імя В. Таўлая» ў мікрараёне «Слабада».

Бібліятэкары філіяла «Лідская гарадская дзіцячая бібліятэка» разам з выхаванцамі яслі-сада № 7 адправіліся ў літаратурнае падарожжа. Хлопчыкаў і дзяўчынак чакалі скарбы — размалёўкі і цукеркі, якія яны адшукалі дзякуючы ведам пра навакольны свет.

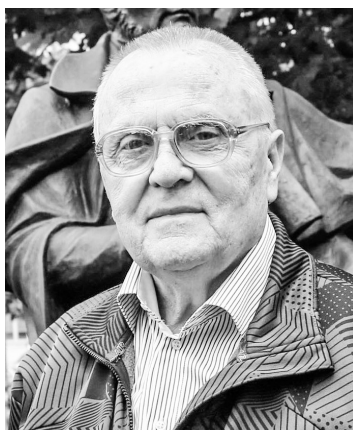
Кацярына САНДАКОВА, фота аўтара

на развітанне

Вобразы народнага...

3 ліпеня на 91 годзе пасля працяглай хваробы пайшоў з жыцця народны мастак Беларусі Леў Гумілеўскі. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, сябра секцыі скульптуры Беларускага саюза мастакоў, творца больш як паўстагоддзя працаваў са станковай і манументальнай скульптурай.

Нарадзіўся Леў Гумілеўскі 31 кастрычніка 1930 года ў Маскве. З 1933 года жыў у Беларусі. Вучыўся ў студыі выяўленчага мастацтва ў Нясвіжы (1946—1949) у Міхаіла Сеўрука, Мінскім мастацкім вучылішчы (1949—1950, 1953—1955, з перапынкам на вайсковую службу) у Віктара і Алены Паповых, Беларускім дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце (1955—1961, на аддзяленні скульптуры) у Аляксея Глебава, Андрэя Бембеля. Выкладаў мастацкія дысцыпліны і скульптуру ў Мінскай дзіцячай мастацкай школе (1961—1962), Мінскім мастацкім вучылішчы (1962—1966), Беларускім дзяржаўным

Фота з архіва БелТА.

тэатральна-мастацкім інстытуце (1968—1972). Сумесна з Міхаілам Савіцкім і Георгіем Паплаўскім мастак узначальваў майстэрню ў «Творчых акадэмічных майстэрнях жывапісу, графікі і скульптуры» (1993—2010).

Леў Гумілеўскі, майстар разнастайных скульптурных жанраў і відаў, пачаў

самастойны творчы шлях у 1958 годзе. Пачынаючы з 1980-х, скульптар актыўна ствараў нацыянальны летапіс гісторыі і культуры. Яркія вобразы Максіма Багдановіча, Мікаіла Гусоўскага, Кастуся Каліноўскага, Янкі Купалы, Адама Міцкевіча, Міхала Агінскага, Канстанціна Астрожскага, Аляксандра Пушкіна, князёў Радзівілаў, Сяргея Рахманінава, Францыска Скарыны, Уладзіслава Сыракомлі з’яўляюцца ідэаламі свайго часу поруч з партрэтамі сучаснікаў: Антаніны Бендавай, Аляксандры Клімавай, Уладзіміра Караткевіча, Міхаіла Савіцкага, Анатоля Сыса, Максіма Танка...

Шмат гадоў мастак ствараў у сааўтарстве з сынам Сяргеем Гумілеўскім. Кампазіцыі, выкананыя мастакам сумесна, уключаюць дзеячаў гісторыі і культуры не толькі на тэрыторыі Беларусі, але і за яе межамі.

Рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» выказвае шчырыя спачуванні родным і блізкім Льва Мікалаевіча

«ЛіМ»-люстэрка

Калектыў маскоўскага Тэатра на Паўднёвым Захадзе 18 ліпеня выступіць на «Славянскім базары ў Віцебску». Ён пакажа спектакль «Зойкіна кватэра» па знакамітай п’есе Міхаіла Булгакава ў пастаноўцы рэжысёра Алега Анішчанкі. У ролях — Карына Дымонт, Максім Лакамкін, Антон Бялоў, Аліна Дзмітрыева, Андрэй Саннікаў, Алег Анішчанка, Вадзім Сакалоў ды іншыя. Прэм’ера адбылася ў 2019 годзе. Дарэчы, Віцебск са шматгадовым лідарам гэтага тэатра Валерыем Беляковічам звязвала доўгае сяброўства. Рэжысёр нават ставіў на віцебскай сцэне «Рамэ і Джульету» (творца пайшоў з жыцця ў 2016 годзе).

У рамках праекта TheatreHD знаўцам балета і прыхільнікам оперы прапануюць паказы сусветна вядомага балета, перадае агенцтва «Мінск-Навіны». Так, ужо прайшлі паказы балетаў «Сабор Парыжскай Божай Маці» ў пастаноўцы Ралана Пеці і «Парк» харэографі Аняжэлена Прэльжакажа, створаных для Парыжскай нацыянальнай оперы. Шэсць пастановак Венскай оперы пачнецца на экранях Мінска 14 ліпеня. У гэты дзень у кінатэатры «Цэнтральны» пакажуць знакамітую «Тоску», яшчэ адна жамчужына Венскай оперы «Лючыя дзі Ламермур» прагучыць 21 ліпеня. 17 ліпеня на экранях Voka Cinema by Silver Screen можна пачуць Ганну Нятрэбку ў партыі Жаны д’Арк (пастаноўка тэатра Ла Скала).

Здымкі фільма «Воланд» рэжысёра Міхаіла Лакшына па матывах рамана «Майстар і Маргарыта» Міхаіла Булгакава пачаліся ў Маскве і працягнуцца да кастрычніка ў расійскай сталіцы, Санкт-Пецярбургу, а таксама на Мальце. Выпусціць фільм у пракат плануецца ў канцы 2022 года, гаворыцца ў матэрыяле «ИТАР-ТАСС». Роллю Майстра выканае Яўген Цыганов, Маргарыту сыграе Юлія Снігір. Па сюжэце вядомы пісьмennisк аказваецца ў цэнтры літаратурнага скандалу, у выніку чаго спектакль па яго п’есе здымаюць з рэпертуару, а калегі пачынаюць пазбягаць яго кампаніі. Неўзабаве аўтар знаёміцца з Маргарытай, якая становіцца яго музай, і бярэцца за новы раман. Герой будучага твора — загадкавы Воланд.

У Францыі адкрыўся Канскі кінафестываль пасля фактычна двухгадовай паўзы. Адкрыла свята карціна французскага рэжысёра Леаса Каракса «Анэт». Рыхтуючыся да фестывалю, арганізатары прагледзелі 2800 кінастужак. Для яго розных праграм адбрана шэсць дзясяткаў карцін, у тым ліку 24 у асноўны конкурс. Сярод прэтэндэнтаў на «Залатую пальмавую галіну» — работы італьянскага рэжысёра Нані Марэці «Тры паверхі», стужка нідэрландскага і амерыканскага рэжысёра Пола Верховена «Бязгрэшная дзева», аўтарская карціна японца Русакэ Хамагучы «Ты можаш кіраваць маёй машынай», інфармуе РІА «Новости».

Адзінаццаты Пекінскі міжнародны кінафестываль пройдзе ў сталіцы Кітая з 14 да 21 жніўня. Пра гэта паведаміла агенцтва «Сінхуа» са спасылкай на арганізатараў мерапрыемства. Актрыса Гун Лі ўзначаліць журы фестывалю. Яна сыграла ў такіх культурных кітайскіх фільмах, як «Чырвоны галян» (1987), «Падымі чырвоны ліхтар» (1991) і «Бывай, мая наложніца» (1993). Гэтыя фільмы атрымалі ўзнагароды на Берлінскім, Венецыянскім і Канскім фестывалях. Пекінскі міжнародны кінафестываль праводзіцца штогод з 2011-га. У яго арганізацыі ўдзельнічаюць мэрыя Пекіна і дзяржаўная кампанія China Film Group Corporation. У 2020 годзе з-за пандэміі свята кінамастацтва прайшло ў спрошчаным фармаце.

Гісторыкі склалі поўнае генеалагічнае дрэва Леанарда да Вінчы, дзякуючы чаму знайшлі яго прамых сваякоў і спадзяюцца выявіць астанкі вялікага мастака, перадае «ИТАР-ТАСС». З даследавання вынікае, што ў сучаснай Італіі жывуць 14 прамых сваякоў вялікага прыродазнаўца і мастака (у дадатак да трох дзясяткаў ускосных сваякоў, якіх адшукалі яшчэ ў першыя месяцы работы праекта па расшыфраванні ДНК Леанарда да Вінчы). У найбліжэйшы час навукоўцы плануюць расшыфраваць Y-храмасому яго сваякоў. Па іх словах, гэта паскорыць пошукі яго астанкаў і спросціць іх верыфікацыю. Акрамя таго, гісторыкі спадзяюцца, што вывучэнне гэтага фрагмента геному вялікага жывапісца дазволіць ім ідэнтыфікаваць многія невядомыя работы да Вінчы, на паверхні якіх патэнцыйна захаваліся рэшткі яго ДНК.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Алесь БЕЛЬСКІ:

«Чытайце і смакуйце беларускае слова»

Напярэдадні 100-гадовага юбілею Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які ўстанова будзе святкаваць не толькі 30 кастрычніка, «ЛіМ» прапануе адмысловы праект. Яго мэта — пазнаёміць ці чарговы раз згадаць тых, хто не адзін год выкладае і робіць шмат на карысць навукі і літаратуры. Сённяшні суразмоўца — літаратуразнавец і пісьменнік Алесь Бельскі. Доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі беларускай літаратуры. Аўтар і суаўтар больш як 20 кніг і дапаможнікаў па беларускай літаратуры, звыш 700 артыкулаў і рэцэнзій. Яго вершаваныя творы склалі зборнік «Між маладзіком і ветахам» (2018). Як прэзаік выступае пад псеўданімам Алесь Ветах. Выдаў 4 кнігі прозы, друкаваўся ў калектывных зборніках. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа (2000).

— Універсітэту — 100 гадоў. Што літаратуразнаўцу прыходзіць у галаву адразу, калі згадваецца такая важная дата?

— Адразу ўспамінаецца, што сярод першых выкладчыкаў універсітэта на этапе яго станаўлення быў Якуб Колас, які з лістапада 1923 года працаваў асістэнтам на кафедры беларускай мовы, выкладаў на педагагічным факультэце. Калі пра Якуба Коласа ў сувязі з гісторыяй БДУ згадваюць часта, то пра Янку Купалу гавораць, на жаль, рэдка. А менавіта Іван Дамінікавіч быў адным з ініцыятараў адкрыцця першай вышэйшай нацыянальнай установы Беларусі, неаднойчы сустракаўся з першым рэктарам Уладзімірам Пічэтам, добра ведаў першых універсітэцкіх выкладчыкаў Івана Замойца, Мікалая Янчука, Яўгена Барысэўскага, Аляксандра Вазнясенскага, Міхайлу Піятуховіча, Адама Бабарэку... Паэт шмат выступаў у сценах БДУ. Тут яго цёпла і сардэчна віталі 19 сакавіка 1922 года ў актавай зале з 40-годдзем. Адкрываючы ўрачыста-святочнае пасяджэнне, Уладзімір Пічэта сказаў: «Купала для беларускай літаратуры тое ж, што Шаўчэнка — для ўкраінскай, і Міцкевіч — для польскай».

— Так, гэта далёкая гісторыя. Пра якія яшчэ факты любіце расказаць, напрыклад, студэнтам на лекцыях? Многія знакамітыя пісьменнікі — выпускнікі БДУ...

— Напрыклад, на лекцыі пра жыццё і творчасць Мележа апавядаю пра тое, як паранены, скалечаны вайной Іван Паўлавіч прыехаў на станцыю Сходня пад Масквой, дзе ў гады вайны аднавіў работу Беларускай дзяржаўнай універсітэт. Мележ выкладаў ваенную падрыхтоўку і адначасова вучыўся на філфаку. Апавядаю, абпіраючыся на ўспаміны Вольгі Васільеўны Казловай (яна была на станцыі Сходня ў ліку першых студэнтаў ваеннага часу), які яны з дзяўчатамі рыхтаваліся да заняткаў па ваеннай падрыхтоўцы, як выконвалі загады маладога выкладчыка, нядаўняга франтавіка... Дарэчы, дэкан філфака Міхась Ларчанка адвёз са Сходні ў Маскву Кузьму Чорнаму першыя творы Мележа. Зразумела, для прачытання і ацэнкі. Чорны станоўча выказаўся пра тыя спробы, можна сказаць, блаславіў маладога прэзаіка на шляху ў літаратуру.

Сярод славутых выпускнікоў БДУ — народныя пісьменнікі і паэты Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Іван Навуменка, Ніл Гілевіч, Іван Чыгрынаў, Рыгор Барадулін. Апошнія з названых мною — Чыгрынаў і Барадулін — да таго ж і ганаровыя дактары БДУ. Безумоўна, імкнуся падкрэсліць іх сувязь з універсітэтам. А яшчэ акцэнтую ўвагу на тым, як, напрыклад, ушацкі «малец» стаў народным паэтам, студэнт-завочнік з Палесся дасягнуў найвышэйшага прызнання ў літаратуры: стаў народным пісьменнікам.

— Тут нельга не спытаць пра ролю БДУ ў вашым жыцці...

— Праўда, час бяжыць хутка. Я працую ў БДУ ўжо больш як трыццаць гадоў. Усё мае свядомае жыццё і лёс спалучаны з універсітэтам. Тут я адбыўся як вучоны-літаратуразнавец, творчая асоба. Фактычна амаль усё, што робіцца мною, — дзеля студэнтаў, філфака і роднай альма-матар. Следам за сваімі настаўнікамі-папярэднікамі магу сказаць: «Я — універсітэцкі». Дарэчы, звикнуўся з тым, што мяне ўвесь час называюць маладым: малады выкладчык, малады кандыдат навук, малады дацэнт, малады доктар, малады прафесар... Вось і нядаўні дэкан нашага філфака Іван Сямёнавіч Роўда называў мяне «маладым загадчыкам кафедр». Дык, уласна кажучы, калі я такі малады, то неяк няёмка і нязручна гаварыць пра сябе. Зарана, трэба трохі пачакаць. Лепей бы, каб

на гэтую тэму гаварылі-разважалі нашы ветэраны, вядомыя педагогі і даследчыкі, людзі пашанотнага ўзросту Вячаслаў Рагойша, Таццяна Шамякіна, Іван Чарота ды іншыя.

— Зрэшты, а каго са сваіх настаўнікаў у навуцы і літаратуры вы згадваеце часцей? Хто для вас як студэнта філфака быў арыенцірам?

— О, на гэтае пытанне можна адказаць доўга: выдатных выкладчыкаў на філфаку было нямала... Паступаючы, я, цімкавіцкі юнак, зямляк Кузьмы Чорнага, ведаў, што на факультэце працуюць капіляне: прафесары Сцяпан Хусейнавіч Александровіч і Леў Міхайлавіч Шакун. Надышоў той дзень — і ў аўдыторыю № 23 у будынку па вуліцы Чырвонаармейскай, 6 зайшоў прафесар Сцяпан Александровіч. Лекцыі ён чытаў без паперак, гаварыў павольна, часам ціха, як бы напаўголосу. Раптоўна надараліся прыступы кашлю, толькі потым мы, студэнты, даведаліся, што ў прафесара хворыя лёгкія: цяжкая спадчына ваеннага часу. Думка нашага выкладчыка літаратуры была дакладнай, кожнае слова выверана, быццам узважана на нейкіх унутраных шалях, ён цудоўна помніў усе лічбы і факты. Глыбока, да драбніц ведаў біяграфіі Багушэвіча, Дуніна-Марцінкевіча, Купалы, Коласа, Цёткі... Дарэчы, сёлета ў снежны будзе 100 гадоў з дня нараджэння Сцяпана Хусейнавіча. Ён — равеснік БДУ.

Аднак самы галоўны мой настаўнік у навуцы і літаратуры — прафесар і паэт Алес Лойка. Каб не Алес Антонавіч, то я, магчыма, пайшоў бы па іншай дарозе: працаваў бы сёння ў сваёй раёнцы або вучыў дзетак у школе... Але ў свой час я трапіў у кантэкст універсітэцкага літабядання «Узлёт», якім кіраваў Алес Лойка. Ён да апошняга натхняў мяне на творчасць і здзяйсненні, падахвочваў: «Пішы вершы». І пакуль быў жывы Алес Антонавіч, я тое-сёе яшчэ рыфмаваў. Праўда, казаў яму: «Гэта не паэзія, а графаманія», з чым Алес Антонавіч не пагаджаўся: «Але ж і добрыя радкі ёсць».

— Ці вывучалі падрабязна вопыт папярэднікаў на пасядзе загадчыка кафедры гісторыі беларускай літаратуры?

— Мне здаецца, я нядрэнна ведаю гісторыю сваёй кафедры. У 1999 годзе мы выдалі даведнік «Навукоўцы кафедры беларускай літаратуры ХХ стагоддзя». Ствараючы такі летапіс, мы звярталіся да архіва кафедры, грунтоўна вывучалі пратаколы пасяджэнняў, пры неабходнасці хадзілі ў архіў БДУ, заказвалі дакументы мінулых гадоў. Потым я шукаў матэрыялы для зборніка «Імёнаў светлае аблічча», які выйшаў у 2002 годзе. Яго склалі ўспаміны пра выкладчыкаў-літаратуразнаўцаў кафедры. Вольга Казлова, былы загадчык, сабрала ўнікальны фоталетапіс кафедры і факультэта. Цэлымі вечарамі ў яе дома (Вольга Васільеўна ўжо была на заслужаным адпачынку) мы гарталі альбомы, і яна падоўгу распавядала гісторыю кожнага здымка. Шкадую аб адным: трэба было не толькі слухаць, але і запісваць яе аповеды.

Натуральна, на кафедры заўсёды шмат увагі надавалася таленавітай і адоранай моладзі. Я ўжо казаў пра «Узлёт». Цяпер на філфаку дзейнічае літаратурны гурток «Альтанка». Пад такой назвай выдадзены зборнік паэтычных твораў студэнтаў філфака, да 100-годдзя БДУ кафедра рыхтуе чарговы паэтычны зборнік «Альтанка-2». Вынікам працы з творчымі студэнтамі і аспірантамі стаў выхад навуковага і літаратурнага альманаха «Маладая плынь» у 2018 годзе. Рыхтуецца чарговы выпуск.

— Аднак кафедра прапануе не толькі традыцыйныя кніжныя выданні, але і рэалізуе крэатыўныя, інавацыйныя праекты.

— Напрыклад, у канцы 2018 года адкрылі аўдыторыю «Народныя паэты і пісьменнікі Беларусі». Гэта не толькі культурная прастора, але і навукальная пляцоўка. На кожным стэндзе-планшэце, прысвечаным канкрэтнаму пісьменніку, ёсць QR-код, праз які

можна выйсці на сайт «Народныя паэты і пісьменнікі Беларусі». Спадзяёмся, у хуткім часе пачне працаваць сайт-спадарожнік «Бібліятэка філолага», дзе будуць размешчаны арыгінальныя кнігі і працы выкладчыкаў кафедры, рэдкія алічбаваныя выданні, відэакурсы, мультымедычныя матэрыялы.

— А ці шмат ахвотных прыйсці ў «Школу юнага філолага»? Ці мае яна патрэбу ў рэкламе?

— «Школа юнага філолага» дзейнічае параўнальна нядаўна. Шмат часу і высілкаў аддае арганізацыя дзейнасці гэтай школы для юных Вольга Крычко, намеснік дэкана і адначасова старшы выкладчык нашай кафедры. Дарэчы, асобна ладзяцца заняткі для навучэнцаў Ліцэя БДУ. «Школа юнага філолага» арганізавана найперш з мэтай прафарыентацыі: дапамагчы будучым абітурыентам паглыбіць свае лінгвістычныя і літаратурныя веды, прывесці іх у пэўную сістэму. Навучанне бясплатнае. А што датычыць рэкламы, то, напэўна, яна не зашкодзіць. Галоўнае — філфак БДУ мае патрэбу ў падрыхтаваных і матываваных да вучобы абітурыентах.

— Якім вы бачыце былога школьніка — студэнта-першакурсніка БДУ? З якімі мэтамі ён прыходзіць? Якія веды мае?

— Найперш бачу яго з яскрава выяўленымі творчымі здольнасцямі. Гэта чалавек філалагічна адораны, з педагагічнымі задаткамі, жадае вучыцца сам і потым вучыць іншых, перадаваць ім свае веды. Цяпер на беларускім аддзяленні філфака навучаюцца пераважна выпускнікі рускамоўных школ. Ведаў літаратурных пасля школы ў іх, на жаль, бракуе, бо сёння вучні, выбачайце, «заточваюцца» пад тэсціраванне, а з мастацкай літаратуры чытаюць няшмат. У вусным маўленні часта праскокваюць русізмы, няправільна ставяцца націскі. Дарэчы, гэта датычыць і дзяцей з вясковых школ. Таму ўсім, хто жадае стаць добрым беларускім філолагам, хацелася б параіць адно: паболей чытайце твораў класікаў і выдатных сучасных пісьменнікаў. І яшчэ: чытайце і смакуйце беларускае слова.

— У кнізе «Экалогія душы» вы пісалі: «...пачуццё праўды — гэта, як вядома, вынік выхавання, патрэба душы сумленнага і справядлівага чалавека». На вашу думку, ці ўдаецца літаратуры выходзіць такога маладога чалавека, які шукае праўду па жыцці, імкнецца зведаць ісціну?

— Безумоўна, мастацкая літаратура валодае вялікім выхаваўчым патэнцыялам. Як у Багушэвічавым творы «Як праўды шукаюць»: беларусы шукалі гэтую праўду ў казках, шукалі яе нашы вялікія нацыянальныя паэты. Шукалі «просветляющую правду», кажучы словамі Льва Талстога, многія сусветна вядомыя пісьменнікі. Шукалі праўду зямную і боскую. Наш Алесь Адамовіч гаварыў пра «мастацкую праўду», якая здольна хваляваць чытача, пераўтвараць чалавека па законах прыгажосці і дабрыні. Галоўнае — умець актуалізаваць надзённыя сэнсы класікі, убачыць універсальні жыцця. Выхаванаму, так бы мовіць, «кніжнаму» чалавеку бывае цяжка, калі ён за надта ідэалізавана ўспрымае свет, рэчаіснасць. Ідэал натыкаецца на прозу жыцця. Лепш за ўсё, каб на літаратурным матэрыяле юны чытач спазнаваў складаную дыалектыку жыцця, мадэль чалавечых узаемаадносін, тыповыя канфлікты, вучыўся глыбей разумець чалавека, яго псіхалогію і менталітэт. Арыентацыя на ідэал усё ж патрэбна, хоць, вядома, нічога дасканалага ў жыцці няма. Аднак важна знайсці праўду для самога сябе. Пачаць з сябе, зірнуць самому сабе сумленна ў вочы... А літаратура ў гэтым сэнсе, калі ёсць патрэба, дапаможа, параіць, падкажа. Браць у літаратуры ўрокі — рэч каштоўная. Але ці ёсць сёння ў многіх сучаснікаў жаданне, каб вучыла літаратура? Вось у чым палягае праблема.

— Напрыканцы традыцыйнае: чым былі заняты апошнім часам і якімі будуць найбліжэйшыя месяцы ў плане літаратурнай дзейнасці?

— Нядаўна скончыў вялікі нарыс «Капыльшчына літаратурная» да Дня беларускага пісьменства, рыхтую кнігу-перакрутку, якую складуць вершы і міні-проза, сабраў пад адной вокладкай творы мінулых гадоў, заканчваю працу над чарговай кнігай пра славутых землякоў «Тут жыцця пачатак». Як і кожны творчы чалавек, пішу, працую, выдаю, зноў планую, пішу... З гэтага кругавароту ўжо не выбавіцца — гэта лёс, наканаванне. А таму, пакуль доўжыцца дзень, хацелася б, каб былі змога, натхненне, імпат. Ды і ноч хутка мінае, займаецца зорак на новы дзень... Хацелася б, каб была, кажучы словамі Кузьмы Чорнага, «кожнадзённая патрэба прачынацца раніцою і працаваць». А працы чакае шмат, яна мяне любіць, і я таксама люблю яе. То тут, як кажучы, любоў узаемная.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Багацце пад старымі вокладкамі

Падчас Другой сусветнай вайны фонд бібліятэкі быў знішчаны амаль цалкам, захаваліся толькі тыя кнігі, якія ўлетку былі на руках у чытачоў. Пасля выданні з даваеннымі штампамі бібліятэкі сустрэкаліся ў кніжніцы БДУ ды іншых. З 1944 года пачалося паступовае ўзнаўленне бібліятэкі інстытута. Кнігі перадаваліся з Ленінграда (у тым ліку з падвала Петрапаўлаўскай фартэцы, з публічнай бібліятэкі Салтыкова-Шчадрына, перадавалі і дублетныя асобнікі), Масквы, Пскоўскай вобласці. Вярталіся з нямецкага палону — тое, што немцы спрабавалі вывезці, часам трапляла назад. Перадавалі іх і з бібліятэк: Нацыянальнай, Акадэмічнай ды іншых. Штосьці паступала і ад уладальнікаў. Так, існуе фонд Янкі Ліманаўскага — пасля гэтай прыватнай асобы засталася каля 60 асобнікаў, якія трапілі ў кніжніцу. Ёсць выданні з асабістых бібліятэк Сяргея Новіка-Пеюна, Максіма Танка з іх аўтографамі.

Пасля вайны існавала негалоснае правіла: калі чытач запісаўся ў бібліятэку, то павінен быў падарыць свой асобнік. Такім чынам, кнігі, якія яны ў той час дарылі, цяпер лічацца рэдкімі. Трапілі выданні і як замена згубленым чытачамі. Праз дзесяцігоддзі ў бібліятэку паступілі «Жалейка» Янкі Купалы і «Вязанка» Янкі Лучыны.

У апошнія гады шмат выданняў трапіла з расфарміраванага фонду бібліятэкі Скарынаўскага цэнтру.

Цяпер ва ўніверсітэцкай кніжніцы 6 кніг XVIII стагоддзя, 29 старадрукаў (кнігі да 1830 года, старонкі якіх створаны з так званай анучай паперы). На некаторых з гэтых выданняў ёсць вадзяныя знакі і цікавыя аўтографы, безліч штампаў, наклейкі, у тым ліку экслібрысы.

Адзін з рэдкіх экзэмпляраў за шклом вітрыны — Біблія на лацінскай і польскай мовах. Гэта першы з двух тамоў, выдадзены ў другой палове XVIII стагоддзя. Тытула асобнік не мае — такім ён пабачыў свет у 1771 годзе ў Вроцлаве.

Побач — Псалтыр, выдадзены ў Маскве стараверамі — падарунак былога рэктара ўніверсітэта Пятра Кухарчыка. Таксама кніга без тытула, а ў канцы, у звестках, пазначана друкарня адзінаверцаў і год — 1870. Папера ўжо іншая, не такая цвёрдая, як анучная, менш надзейная — лёгка крышыцца і ламаецца. У кнізе — адметныя прыгожыя застаўкі, партрэт цара Давіда. Псалтыр, выдадзены асобнай кнігай, прызначаўся для сямейнага выхавання або царкоўнага богаслужэння. Знешняе афармленне падобна на сярэдневечнае: века аправы зашпільвалася.

Часткай экспазіцыі з’яўляюцца выбраныя слоўнікі і энцыклапедыі, усе 10 тамоў

Зала рэдкай кнігі.

і 12 тамы. Праз гады яны ўсё ж пабачылі свет: у архівах захаваліся карэктуры, на аснове якіх потым стварылі факсімільныя выданні. А ў Руска-беларускім слоўніку Андрэя Александровіча некалькі імёнаў замазаны атрамантам. Так рабілі, калі падчас падрыхтоўкі выдання да друку асоба была рэпрэсавана. Часам нават выразаліся і прадмовы. Як у выпадку са Зборам твораў Паўлюка Труса: выразалі прадмову Міхайлы Пятуховіча, замазалі яго імя.

Адно з рэдкіх выданняў перадала ў бібліятэку выпускніца ўніверсітэта. Трыадзіён 1851 года выдання. На тытуле ад рукі пазначана назва Стрыгаўскай Свята-Сімяонаўскай царквы. Гэта літургічнае выданне, па якім вяліся богаслужэнні. Тут адарванае верхняе века аправы, няма ніжняга. Аправа парваная, але відаць, што была яна скураная. Тым не менш гэты асобнік належыць да ліку найбольш каштоўных фондаў кніжніцы.

Найстарэйшая кніга бібліятэкі — 3 том «Старажытнай гісторыі егіпцянаў, карфагенянаў...» Шарля Ралена ў перакладзе Васіля Тразьзякоўскага, прафесара «элаквенцыі» (красамоўя), 1752 года выдання. Яно пабачыла свет у Санкт-Пецярбургу. На кнізе стаіць штамп Смаленскага ўніверсітэта пры Імператарскай Акадэміі навук. Пад вокладкай выкарыстана старая графіка — сустракаюцца дзесяцірычныя «і» ды звычайныя, літары «фета», «яць», «ер».

Шырока прадстаўлена на вітрынах зала педагогічнай тэматыка: і навуковыя выданні, і перыядычныя, і навучальныя дапаможнікі. Асобна прадстаўлены экслібрысы, штампы рознага характару, набор наклеек. З прыватных ёсць экслібрысы Адама Мальдзіса.

Асобная частка экспазіцыі прысвечана айчыннай гісторыі: этнаграфічная карта, каштоўнае выданне «Беларусы» Яўхіма Карскага, «Запісы беларускага навуковага таварыства», выдадзеныя ў Вільні ў 1938 годзе. З цікавых выданняў, надрукаваных у Мінску ў 1927 годзе, — «Восьмы ўсебеларускі з’езд саветаў: стэнаграфічная справаздача». Уверсе на чатырох дзяржаўных на той час мовах пазначана: «Беларуская Сацыялістычная савецкая рэспубліка». У даваенныя часы ў БССР шмат выдавалася кніг і падручнікаў і на польскай мове, і на ідыш, многія з іх можна пабачыць за шклом музейнай экспазіцыі.

— А на шылдзе БДУ былі надпісы на дзвюх мовах — беларускай і ідыш, —

падкрэсліў падчас экскурсіі Генадзь Кажамякін.

Каштоўнасць выданняў, якія знаходзяцца ў фондзе рэдкай кнігі, а таксама кніжных помнікаў, вызначаецца пры дапамозе і такіх крытэрыяў, як наяўнасць штампа і аўтографаў, арыгінальных аправаў, суперэкслібрысаў, у тым ліку і шрыфтавых, зробленых альбо на спіны аправаў, збоку, альбо на веку аправаў. Аб адметнасці сведчыць і наяўнасць папярэз і цісненнем, з рэльефам, мармуровых

Вядучы бібліятэкар Генадзь Кажамякін.

і пазалочаных абрэзаў з натуральным залатым пакрыццём, аформленых з так званымі бінтамі.

— Калі ў межах аднаго выдання маюцца і штамп, і суперэкслібрыс, гэта дазваляе вызначыць прыналежнасць некаторых іншых кніг з прыватных збораў. Так, пад вокладкай выдання аўтарства Герхарта Гаўптмана на штампе напісана: «Хорошая книга — большая редкость. Из книгохранилища Николая Иванова». На гэтым выданні на спіны — суперэкслібрыс «Н. И.» — і мы ўжо ведаем, што гэта за скарачэнне — «Николай Иванов», — распавядаў Генадзь Кажамякін. — Аналагічная сітуацыя — з расшыфроўкай суперэкслібрыса з пазнакай «ГБС». На штампіку адной з кніг з такім суперэкслібрысам ёсць надпіс — «Библиотека Гродненского благородного собрания»... Бываюць выпадкі, калі суперэкслібрысы расшыфраваць немагчыма...

Многія выданні не надта далёкіх часоў таксама ўяўляюць сабой каштоўнасць. Так, некаторыя асобнікі, выдадзеныя ў другой палове мінулага стагоддзя, маюць адметнасць у сваім паліграфічным афармленні: гэта кнігі-малюткі, вялікафарматныя выданні з іншымі асаблівасцямі, напрыклад, з пазалотай на абрэзе, з аўтографамі аўтараў, факсімільныя выданні і пад.

Сярод выданняў з аўтографамі вітрыну ўпрыгожваюць зборнікі Ніла Гілевіча, Рыгора Барадуліна, Леаніда Дранько-Майсюка, Аляксея Дударава, Васіля Віткі, Міхася Машары, Еўдакіі Лось, Алега Лойкі, а таксама кніга «Я з вогненнай

вёскі» з подпісамі ўсіх трох аўтараў: Янкі Брыля, Алеся Адамовіча і Уладзіміра Калесніка. Захаваліся пласцінкі з запісамі расповедаў жыхароў — сведак таго, як адбываліся рэпрэсіі. Іх можна праслухоўваць на электрафоне і радыёле.

Адны з рэдкіх выданняў з фондаў бібліятэкі — кніга, размножаная на шклографіе; паэма Якуба Коласа «Сымон-музыка», выдадзеная ў Вільні 1928 годзе ў выдавецтве «Таварыства Пагоня», зборнік «Жалейка» Янкі Купалы, які пабачыў свет у 1908 годзе ў Санкт-Пецярбургу. Адметна, што ў экспазіцыі асобна пададзены замежныя творы, перакладзеныя на беларускую мову, сярод якіх раман Анатоля Франса «Богі прагнуць», апавесць Льва Талстога «Хаджы Мурат», зборнік 1939 года, выдадзены ў Мінску пад назвай «Шолам алейхем: дзіцячыя апавяданні» ў перакладзе Змітрака Бядулі.

Прыцягвае позірк кіеўскае перавыданне «Граматыкі славенскай» Ужэвіча. Пад вокладкай — надпіс: «Приношу в дар отделу редкой книги БГПУ имени Максима Танка. М. Булахов» — чалавека ўжо даўно няма, а надпіс сведчыць пра яго... Можна пагартар і прыжыццёвае выданне Сяргея Ясеніна — яго зборнік «Ператварэнне» («Преображение»).

Прадстаўлена ў экспазіцыі і перыёдыка. Напрыклад, часопіс «Нива», які выдаваў Адольф Маркс у канцы XIX — пачатку XX стагоддзя. У дадатак да яго тады выходзілі поўныя зборы твораў расійскіх і замежных аўтараў.

Сярод рэдкіх выданняў з-за мяжы — Маякоўскі па-чувашску, Чэхаў па-кітайску. Ёсць у наяўнасці і некалькі кніг з выкарыстаннем гатычных шрыфтоў.

Каб добра арыентавацца ў багацці кніжніцы, Генадзь Кажамякін, які працуе ў яе фондах не першае дзесяцігоддзе, вывучыў пісьмо на ідыш, асновы сербскай мовы, знаёміцца з арабскім алфавітам, у планах на будучыню — грузінскі і армянскі алфавіты.

— Іх трэба ведаць, каб умець расчытаць звесткі ў выданнях, якія да нас трапляюць. Гэта вымагае ведання і гатычных шрыфтоў. Давялося вывучыць яўрэйскае пісьмо па кнізе Мікалая Паўленкі «Гісторыя пісьма» 1987 года. Ёсць выданні на літоўскай, украінскай, сербскай мовах — натуральна, трэба разумець асновы гэтых моў. Акрамя таго, неабходна добра ў іх арыентавацца, каб правільна зрабіць апісанне кніг для занясення ў каталог, — распавядае экскурсавод.

Бывае, што нават у межах адной мовы напрыклад, нямецкай, існуюць розныя варыянтны гатычнага шрыфту. Сустракаюцца кнігі на літоўскай і некаторых іншых мовах, надрукаваныя гатычным шрыфтам. Тэма напісання кніг гатычным шрыфтам сёння актуальная. Прафесійная зацікаўленасць Генадзя Кажамякіна стала асабістым інтарэсам, ён выступае на навуковых канферэнцыях з дакладамі па кнігазнаўчай, архіўнай і філалагічнай тэматыках.

З рытэнтаў бібліятэкі — тое, што засталася пасля нямецкай акупацыі. Калі не хапала паперы, супрацоўнікі выкарыстоўвалі нямецкія рэгістрацыйныя журналы і бланкі — іх рэзалі на кавалкі і на адваротках стваралі каталожныя карткі. Адзін з журналаў стаў «Інвентарнай кнігай № 2». Цяпер яна сведчыць пра тое, як узаўяўляўся фонд, які запісваліся тады кнігі.

Сёння ствараецца электронны каталог, дзе папаўняецца база «Рэдкая кніга». Але пакуль няма цэнтралізаванай электроннай базы, зводнага каталога таго, што знаходзіцца па ўніверсітэцкіх бібліятэках БДУ, БДУКМ ды іншых кніжніцах. Так, падчас наведання абласной бібліятэкі Брэста даследчыкі з Германіі былі здзіўлены: — у фондах кніжніцы захаваліся выданні, якія калісьці палілі фашысты як ненавісныя іх ідэалогіі...

Яна БУДОВІЧ

Фота Кастуся ДРОБАВА

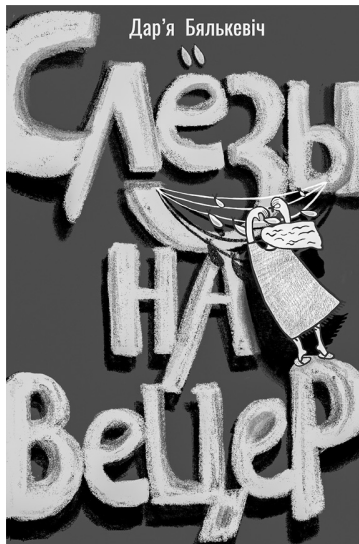

Часопіс «Нива», 1895 г.

Дзіцячай энцыклапедыі, Яўрэйская энцыклапедыя, асобны том Лексікона Маера, Энцыклапедычны слоўнік Бракаўза і Эфрона, а таксама Літаратурная энцыклапедыя — усе тамы, што пабачылі свет, а гэта дзесяць з дванаціці. Па цэнзурных прычынах не выйшлі 10

Салёная гарбата ў дажджлівы дзень

Дэбютная кніга аўтара ў сучасным літ-працэсе — з’ява даволі размытая і нявызначаная, у яе няма нейкіх канкрэтных рыс. Бо аўтарам, у каго ўпершыню выходзіць сабраная, кампазіцыйна аформленая папяровая кніга з дызайнам вокладкі і ISBN, можа быць хто заўгодна. І сямнаццацігадовая школьніца, якой пашчасціла ці то моцна зачапіць кагосьці сваёй творчасцю, ці то мець матэрыяльныя магчымасці, і трыццацігадовы філолаг, які ўжо шмат чаго наперакладаў, апублікаваў у часопісах і даўно ўваходзіць «у тусоўку», але чамусьці ці то ў яго, ці то ў некага іншага не дайшлі рукі да выпуску кнігі раней, і чалавек сталага веку, які ці зусім нядаўна адкрыў у сабе талент, ці толькі цяпер вырашыў пераўтварыць яго ў нешта сур’ёзнае.

як рэакцыя на рэальнасць звычайную. Вызначэнне асабістых межаў паэзіі — «я» — дапамагае ствараць абсалютна ўнікальныя аўтарскія выказванні без дадатковай рамантызацыі і слоўнай мішуры. Таксама, карыстаючыся займеннікам «я», аўтарка падкрэслівае дыялагічнасць тэкстаў — «я слухаю», «я гавару». Па гэтых рысах хочацца заўважыць, што для Дар’і Бялькевіч паэзія выконвае некалькі звязаных функцый: і ахоўную, і камунікатывную. «Я» ў яе тэкстах ставіць сцяну паміж аўтарскім мікрасветам і рэчаіснасцю і адначасова выводзіць рэчаіснасць на дыялог з паэткай.

У зборнік увайшлі тэксты за 2016—2021 гады. Калі арыентуешся ў творчасці аўтара, цяжка

сказаць, наколькі па тэкстах выдавочная розніца ў часе. Але на некаторыя рысы хочацца звярнуць увагу.

Раннія вершы дэталізаваныя яскрава і канкрэтна, нават нацюрмортна — буйныя элементы выпісваюцца на пэўным фоне пэўным наборам фарбаў.

*Дома я запару гарбату, пастаўлю ў ваду наламаны бэз,
Пакладу ў кубак дзве лыжкі цукру,
глытну і ўспомню, што п’ю без.*

Гэты вобраз з тэксту, насычанага тонкім адчуваннем няўлоўнага руху сусвету, нагадаў па прыцыпе ўздзеяння ахматаўскія пальчаткі, апранутыя не на тыя рукі, — побытавая, простая, няяркая прыкмета няправільнасці.

Больш познія тэксты становяцца глыбейшымі, адметнымі працай з рознымі пластамі верша — ускладняюцца кампазіцыйныя рашэнні, сувязі паміж часткамі вобразнага палатна становяцца больш шчыльнымі, прыёмы выглядаюць больш асэнсаванымі. У прыватнасці, гэта заўважна па гукапісе, з якім у аўтаркі заўсёды былі сяброўскія стасункі. Але ў позніх вершах ён становіцца больш асэнсаваным.

*Вочы расплюшчыўшы, бачыць глей.
Завязвае бранзалет з багавіння.
П’е з гарлачыка беллага,
Каб наталіць смагу смаўжыну,
Каб сурочыць па-сарачынаму,
Каб вучыцца па-павучынаму.*

Простае выказванне, гісторыя ў побытавай абстаноўцы не сыходзіць канчаткова, але саступае месца шматслойнаму адлюстраванню пачуццяў, арыгінальнай гульні з формай. У тым ліку аўтарка пачынае эксперыментавать з малымі формамі — вершамі з 2—3 радкоў. Гэта сведчыць пра тое, што сэнсавая канцэнтрацыя ў творчасці павялічваецца, фінальна аформленая думка становіцца больш кампактнай, а значыць, удасканальваецца і форма выяўлення думкі.

*Найлепшы прыватны псіхолаг —
навігатар на польскай мове:
dalej prosto.*

Галоўная рыса, якая адрознівае Дар’ю Бялькевіч як творцу ад іншых і заадно абумоўлівае і разнастайнасць формы, і разняволеная выкарыстанне рыфмы — гэта майстэрская праца па зашыфраванні ў слоўе поўнага спектра яго значэнняў і асацыяцый, эмацыянальнага кантэксту. Паэтка прамаўляе слова «аранжавы» так, што чытач адчувае пальцамі шалупінне апельсіна, яго свежы смак, а далей уяўляе шпацыр да крамы марозным вечарам у перадкалядны час.

Дарэчы, гастронамічныя вобразы займаюць у творчасці Дар’і Бялькевіч заўважны бок. Яна акцэнтавала на гэтым увагу і раней, але найбольш яскрава актуалізавала гэтую рысу на кампазіцыі зборніка «Слёзы на вецер». Пяць раздзелаў называюцца «Сняданак», «Абед», «Полудзень», «Вячэра», «Начная прагулка на кухню». Вызначыць канцэпцыю, выбраную для кампазіцыі, з першага погляду складана, але інтуітыўна ўсё складаецца — па эмоцыях, па абставінах. У першай частцы некалькі вершаў у кантэксце сну і раптоўнага абуджэння, у другой — пошукі адказаў на вечнае ў штодзённасці, у «Полудні» — крыху дзяцінства і вострых эмоцый, чацвёртая частка некалькі разоў у розных праявах паўтарае абставіны дарогі, руху і прапаноўвае некалькі акалічнасцей на мяжы рамантыкі і гумару, пяты раздзел пачынаецца тэкстам «Бессань» і ў асноўным складаецца з кароткіх тэкстаў, з урывачнымі, афарыстычнымі фразамі «азарэннямі», але ва ўсіх частках знаходзяцца вершы, якія не ўціскаюцца ў фармальныя прыкметы і вымушаюць чытача здагадацца, колькі падтэкстаў ён прапусціў у кампазіцыі зборніка.

«Слёзы на вецер» — гэта прыгожая і складаная нізка тэкстаў, якая можа стаць лекавай кропельніцай з насычаным растварам для чыйго-небудзь успрымання паэзіі і рэчаіснасці, што балесна схуднела або ўпала ў кому. Але, напэўна, на шчасце, у першую чаргу гэтыя тэксты трапяць да тых, хто любіць і ўмее іх чытаць, у якасці складанага і далікатнага дэсерту.

Дар’я СМІРНОВА

Завітаў у госці красавік

Сяргей Чыгрын мае большую вядомасць як гістарычны і краязнаўчы Спісьменнік. Хаця вельмі настойліва ды актыўна працуе і ў галіне літаратуразнаўства, гісторыі беларускай літаратуры. Займаецца драматургіяй, мастацкім перакладам. Піша для дзяцей. Праўда, творы, адрасаваныя юнаму чытачу, у большай ступені знаёмыя па публікацыях у літаратурна-мастацкай дзіцячай перыёдыцы. А вось зараз у гомельскім выдавецтве «Барк» пабачыла свет невялікім накладам кніжачка вершаў Сяргея Чыгрына «Слонік і гармонік».

Большасць з 60 вершаў, якія склалі кнігу, сведчаць, што дыялог з чытачом вядзецца ад імя лірычнага героя, ад імя хлопчыка, які спяшаецца падзяліцца з усім светам адкрыццямі са звычайнага жыцця. Здраецца, і ад імя дзяўчынкі. У творах прысутнічае пэўная драматургія, дзеянне бярэ на сабе асноўную ролю. Так, часам за пэўнай вершаванай карцінкай прысутнічае сам аўтар. Але ўсё ж пераважаюць творы, у якіх сюжэт разгортаецца ад імя галоўнага героя.

*Падыйшоў да бабулі
І гаворыць Іван:
«Ты расказвала казку
Пра чароўны дыван.
Калі вытчаіш, бабуля,
Мне дыван-самалёт,
То цябе без білета
Я возьму ў палёт».*

Альбо звернемся да верша «Памочніца». «Дома я памочніца, // Працаваць мне хочацца. // Мама з татам на рабоце — // Я шчырую ў агародзе». І, скажам так, класічная выхавальчая канцоўка твора: «Мама з татам вельмі рады — // Будзе стол у нас багаты». Мо камусьці гэта падасца лішнім. Але ж хіба адмянялі педагогіку, выхаваўчы эффект у дзіцячай літаратуры?! Часам нашы пісьменнікі ледзь не навывперадкі рвуцца паказаць «новае мысленне» дзіцяці, якое, маўляў, з дзіцячага

садочка апантанае ідэямі навучання сучасным тэхналогіям, напрыклад, спіць і бачыць сябе выключна каля камп’ютара, амаль што «сеньёрам», «джуніёрам» ці «мідлам» (так у IT маркіруюць узровень некаторых спецыялістаў). Вядома ж, нічога дрэннага ў развіцці малечы і ў стасунках з новымі тэхналогіямі, наваццямі няма. І, відавочна, у хуткім часе праекты Парка высокіх тэхналогій тыпу «інфарматыка без разеткі» прыйдуць у кожны дзіцячы садок краіны. Але ж не варта адмяняць з-за гэтага традыцыі працоўнага выхавання, традыцыі ўрокаў дабырні, справядлівасці, павягі да старэйшых.

Сяргей Чыгрын жыве адным жыццём з самымі юнымі, ён імкнецца не проста ўзнавіць свой дзіцячы вопыт, а стараецца спалучыць вечнае, тое, што перадалі бацькі і дзяды, тое, што спрадвеку, нягледзячы на навацы, рухала чалавечымі ўчынкамі, — з сучасным дзіцячым вопытам, з паводзінамі хлопчыкаў і дзяўчынак. І галоўным у гэтым спалучэнні з’яўляюцца не карцінкі, не характарыстыкі знешняга вобраза, а сутнаснае вымярэнне тых самых учынкаў і паводзін. Сто гадоў таму, магчыма, і не ведалі дзеці пра індыйскіх ці афрыканскіх сланоў. Альбо адкрывалі такое веданне шмат пазней, чым у тры-пяць гадоў. І верш «Слонік і гармонік» наўрад ці нарадзіўся б у слонінісках паэтаў Галыяша Леўчыка ці Анатоля Іверса, якія працавалі ў літаратуры многія дзесяцігоддзі

таму. А ў Сяргея Чыгрына ёсць такія творы, які даў назву кнізе:

*Слонік з Афрыкі у Слонім
Завітаў купіць гармонік.*

*Ўсе здзіўляюцца, глядзяць:
Ці ўмее слон іграць?..*

*Заліваецца гармонік —
Гэта вальс іграе слонік!*

Затое жабкі, мядзведзі, буслы, краты, казляняты і іншыя жывёлы, птушкі — перад вачыма былі і ўчора і сёння застаюцца ў полі зроку. І, чытаючы творы з кнігі Сяргея Чыгрына пра гэтых сімпатычных насельнікаў Беларусі, дзіву даешся, як у кароткім творы паэт умее выбудаваць шырокую панараму казачнай драматургіі. І пры гэтым зусім не ўскладняе сюжэт, а каратка выкладае мастацкую ідэю, робіць гэта захопляльна, якраз з разлікам,

што самі юныя чытачы будуць чытаць яго «Слоніка і гармоніка» як адну з першых кніг у сваім жыцці. Альбо бацькі будуць чытаць тым немаўлятам, якія толькі свет адкрываюць. Як і ў выпадку з вершам ці нават вершаванай казкай «Крот-пілот»:

*З агарода ціхі крот
Пералез у самалёт.
Загудзеў матор як трэба,
Каб крата падняць у неба.
І крычыць з кабіны крот:
«Самы лепшы я пілот!
Хопіць мне ў зямлі сядзець,
Трэба зверну паглядзець...»
Крот не лепшы быў пілот:
Зачапіўся ён за плот —
І не сеў на агарод,
Бо разбіўся самалёт.*

...І крыху пра сумнае. Кніга Сяргея Чыгрына, адрасаваная дзецям, пабачыла свет тыражом 99 асобнікаў. Адрасавана чытачам дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту. Нізкі паклон і выдавецтву, і аўтару за зборнік «Слонік і гармонік». І падказка якому з дзяржаўных выдавецтваў, што актыўна шукаюць дзіцячых пісьменнікаў, часам за год выдаюць па некалькі кніг аднаго ці некалькіх нават аўтараў. Сяргей Чыгрын — сціплы літаратар, які хаця і жыве ў багатым на гісторыю, у сучасным па сваім развіцці Слоніме, усё ж не вельмі моцна грукаецца ў дзяржаўныя кніжныя выдавецтвы. Не штурхаецца плячыма ў іх прыёмныя пакоя. Ён проста працуе. Дык чаму б і «Слонік і гармонік» не заўважыць з разлікам на перавыданне, з разлікам на тое, каб кнігу ўбачылі па ўсёй краіне? Мо такая ўвага паспрыяла б і большым зацікаўленнем таленавітага аўтара дзіцячай літаратурай?..

Раман СЭРВАЧ

Побач з дзяўчынкай у яркай хустачцы...

Знакамітую аповесць «Расці, Ганька» Алены Васілевіч сёлета перавыдала «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Кніга, якую дапоўнілі чатыры апавяданні розных гадоў, пабачыла свет у серыі «Кніжная паліца школьніка» і адрасуецца дзецям малодшага і сярэдняга школьнага ўзросту. Унікальнасць выдання — суправаджэнне ілюстрацыямі народнага мастака Васіля Шаранговіча.

Рана спазнаная сутнасць

У якасці прадмовы да кнігі — невялічкі раздзел «Доля знойдзе цябе...», дзе сабраны некаторыя біяграфічныя звесткі пра класіка беларускай літаратуры Алену Васілевіч і факты аб ілюстрацыях Васіля Шаранговіча ў апаведзе дачкі народнага мастака мастацтвазнаўцы Наталлі Шаранговіч.

Пачынаецца прадмова з цытаты з аўтабіяграфіі Алены Васілевіч, якая ўвайшла ў 1966 годзе ў змест кнігі «Пра час і пра сябе: аўтабіяграфіі беларускіх пісьменнікаў». Творца пісала: «Я доўга не ведала, каму належаць словы: “Горкі чужы хлеб, цяжкія ступенькі чужога парога”. Сутнасць іх я спазнала вельмі рана». Найстарэйшая дзіцячая пісьменніца не толькі Беларусі, але і планеты, як заўважаюць складальнікі, нарадзілася 22 снежня 1922 года ў вёсцы Ліпнікі (тады — засценак Даманшчына) Слуцкага раёна ў сям’і ляснога аб’ездчыка. На восьмым годзе жыцця засталася без бацькоў і выхоўвалася ў сваякоў. Старонкі яе лёсу — Слуцкае педагагічнае вучылішча, літаратурны факультэт Рагачоўскага настаўніцкага інстытута (1939—1941), эвакуацыя ў Арэнбургскую вобласць падчас Вялікай Айчыннай вайны, праца ў калгасе, шпіталі, бібліятэцы... У Беларусі вярнулася пасля вызвалення Мінска. Пазней быў філалагічны факультэт БДУ (залічана адразу на трэці курс), праца ў выдавецтвах «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва», часопісе «Работніца і сялянка» (пасля — «Алеся»)...

Першы мастацкі твор — аповесць «На прасторах жыцця» — быў надрукаваны ў 1947 годзе на старонках часопіса «Беларусь». На аўтабіяграфічным матэрыяле напісана тэтралогія «Пачакай, затрымайся...»,

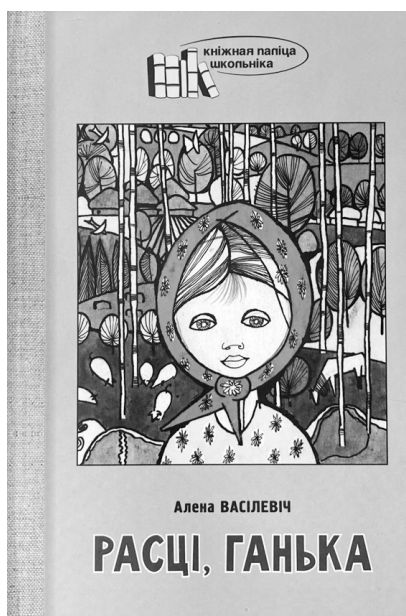
якую склалі аповесці «Расці, Ганька» (1966), «Доля знойдзе цябе» (1968), «Новы свет» (1970), «Пачакай, затрымайся...» (1970). У своеасаблівай серыі адлюстраваны няпросты шлях у жыццё сялянскай дзяўчынкі. Дзяржаўнай прэміяй БССР пісьменніца адзначана менавіта за гэтую тэтралогію.

Як расказвае Алена Сямёнаўна, па жыцці яе вёў прыклад мамы, Ганны Рыгораўны, чалавека працавітага, мудрага, сумленнага. Жанчына мела толькі чатыры класы адукацыі, але ведала шмат вершаў і нават іграла ролю Паўлінкі ў п’есе Янкі Купалы, калі вучылася ў пачатковай школе. Менавіта з яе вуснаў дачка пачула твор Якуба Коласа «Доля батрачкі» і вывучыла яго на памяць. Якуб Колас з таго часу стаў любімым пісьменнікам.

Знаёмае з дзяцінства

«Расці, Ганька», выдадзеная ў 1966 годзе, аздоблена малюнкамі маладога тады мастака-графіка Васіля Шаранговіча. Ілюстрацыі створаны тушшу, вокладка кнігі каляровая: дзяўчынка ў яркай хустачцы на фоне вясковага краявіду. Паводле слоў Наталлі Шаранговіч, першапачатковую версію вокладкі ў рэдакцыі не зацвердзілі, пакрытыкаваўшы мастака за фармальны падыход да кампазіцыі. Але ў новым выданні знакамітай аповесці — якраз той, некалі не прыняты, малюнак, які цудам захаваўся ў архівах Васіля Шаранговіча. А прайшло 55 гадоў пасля яго стварэння. Дарэчы, кніга «Расці, Ганька» стала для студэнта выпускнога курса Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута дзясятый у творчай біяграфіі. Узяцца за яе маладому графіку даручыў Мікалай Гуцыеў, загадчык мастацкай рэдакцыі выдавецтва «Беларусь» і выкладчык асноў кніжнага ілюстравання на аддзяленні графікі інстытута.

«З вялікай цікавасцю я чытаў і перачытваў кнігу Алены Васілевіч перад тым, як узяцца за яе мастацкае аздабленне, — згадвае Васіль Шаранговіч. —

Трэба сказаць, што аповесць мне спадабалася, уразіла эмацыянальнасцю, шчыраманасцю распаведзенай гісторыі з асабістага жыцця пісьменніцы, а асабліва дакладна перададзеным каларытам часу і такога знаёмага мне з дзяцінства сялянскага жыцця». Васіль Пятровіч родам з вёскі. Толькі з Мядзельшчыны, а не са Слуцчыны, як Алена Васілевіч. Дарэчы, па словах Наталлі Шаранговіч, мастак і пісьменніца да выдання кнігі не былі знаёмыя асабіста, а пазнаёміліся значна пазней.

Пра сяброўства і не толькі

Акрамя славутай аповесці, у новую кнігу выдавецтва «БелЭН» увайшлі апавяданні «Калінавая рукавічка» (1962), «Геша» (1961), «Мая гаспадарка» (1960) і «Сябры» (1956).

У апошнім паказаны ўзаемаадносіны падлеткаў-школьнікаў Лёні і Грышы. Да чытача звяртаюцца з пытаннямі: каго можна лічыць сябрам, у чым каштоўнасць сяброўства? У невялічкім творы адлюстравана многае, у тым ліку пакуты аднаго з персанажаў з-за ўласнага ганебнага ўчынку, здрады сябру і праяўленай жорсткасці. Праз гэтыя перажыванні чытач назірае прыход героя да ўсведамлення таго, як павінен паводзіць сябе сябар, ды ўвогуле любы чалавек, у складаны момант.

У аснове апавядання «Геша» — гісторыя сяброўства дзяўчынкі Наташы і гускі Гешы. Сюжэт завязаны на адлюстраванні дабыні, якую зведала гуска ад гаспадароў: яе выратавалі, яшчэ маленькую, пакалечаную каршаком. Пазней іншыя людзі купілі гуску, каб падсмажыць на свята, але пашкадавалі... Пра любоў, сяброўства, беражлівых адносіны чалавека да прыроды, імкненне зберагчы жывое — большасць твораў Алены Васілевіч, у тым ліку знакамітая «Калінавая рукавічка». Проза пісьменніцы некалькі гадоў не выдавалася асобна, таму варта пазнаёміцца з новай кнігай не толькі дзецям, але і іх бацькам.

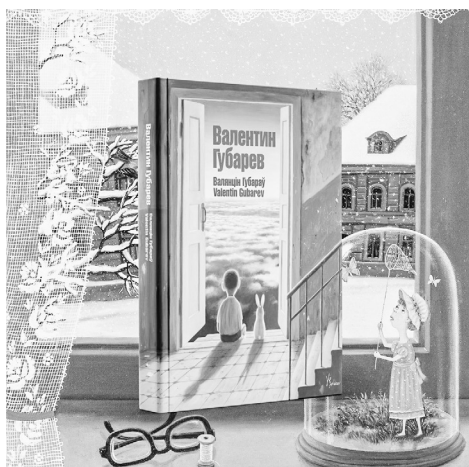
Яўгенія ШЫЦЬКА

«Шурпатае» мастацтва ў межах альбома

У Нацыянальным мастацкім музеі падчас адкрыцця персанальнай выстаўкі беларускага мастака Валянціна Губарава «Вялікія мары маленькіх людзей» адбылася прэзентацыя мастацкага альбома «Валянцін Губараў». Кніга выйшла ў выдавецтве «Чатыры чвэрці» і адрасу разышлася сярод прысутных на святочнай імпрэзе. А вялікім бонусам стала магчымасць не толькі набыць выданне, але і атрымаць аўтограф ад мастака.

Прадстаўлены альбом вельмі значны для творчасці Валянціна Аляксеевіча. Ён быццам падсумоўвае ўсё назапашанае мастаком за многія гады плённай працы, вялікіх пошукаў і знаходак. А чалавеку, дагэтуль незнаёмаму з творчасцю В. Губарава, выданне дазволіць скласці пра яго ўражанне. Адкрывай, чытач, кнігу, і акунайся ў дзіўны свет губараўскага жывалісу!

Што там чакае? Па-першае, самае сакравітае, безумоўна, — галерэя карцін. Але, як адзначыла дырэктар выдавецтва «Чатыры чвэрці» Ліліяна Анцух, «гэта не каталог выстаўкі, а самастойны выдавецкі праект». Выданне нарадзілася дзякуючы плённаму супрацоўніцтву выдавецтва і самога мастака. Узяўшы ў рукі кнігу, яе «важкасць» адразу адчуваеш. Стараннасць бачыцца ва ўсім: ад афармлення вокладкі, размяшчэння тэкстаў, да

зместу старонак, выдатнай ілюстрацыйнай базы. На вокладцы размешчана карціна «Святло далёкай зоркі». Яна вельмі ўдала характарызуе творчасць мастака: толькі прыадчыні дзверцы фантазіі і ўбачыш цэлы свет.

Мастацтвазнаўца Наталля Шаранговіч у прадмове да кнігі адзначыла: «Углядаешся ў працы Валянціна Губарава, як у дзяцінстве — у трубу-калейдаскоп: павярнуў налева — сінія квадраты, направа — чырвоныя трохвугольнікі... Калі паглядзіш крыху ўважлівей, убачыш не проста форму, якая ляжыць на паверхні, а тую сутнасць, якую хацеў данесці да гледача мастак. За будзённай калізіяй хаваецца сэнс, за прастадушнасцю — унутраная напружанасць, за тэкстам — падтэкст, які і з’яўляецца

для аўтара галоўным. Так, яго творы шматслойныя, метафарычныя, іранічныя, з добрым гумарам, што відавочна прарываецца праз эзопаву мову, і заўсёды не злыя, як і сам мастак, які ніколі не прыніжае сваіх герояў. Здаецца, ён, быццам дзядуля на прызбе, распавядае байкі пра людзей, пра іх такое зразумелае і знаёмае жыццё».

Героі карцін Валянціна Губарава нікога не пакідаюць абыякавымі. Яны могуць не падабацца, але дакладна выклікаюць усмешку і настальгічныя пачуцці. Героі — простыя, звычайныя людзі, арганічныя ў сваіх жыццёвых калізіях. А глядач ці чытач, які трымае ў руках альбом, мае магчымасць падгледзець ці быць уключаным у гэтыя замалёўкі.

Творчасць Валянціна Аляксеевіча адносяць да «наіўнага жывалісу». Яго творы выклікаюць як мноства станоўчых, ухвальных водгукаў, так і спрэчак. У мастацкім альбоме размешчана таксама прадмова майстра, дзе ён падкрэслівае: «Пагадзіцеся, хіба не дзіўна, што мастак, які атрымаў акадэмічную адукацыю, пачынае маляваць, нібы аматар, не знаёмы з законамі залатой сячэння, з паветранай і лінейнай перспектывамі? А хіба не дзіўна, калі мастак, у якога за плячыма гады карпатлівых штудый у мастацкіх ВНУ, малюе палоскі або кружочки?.. Мастацтва павінна быць розным. І хоць існуе меркаванне, што ў мастацтве няма прагрэсу, хаця б фармальна яно павінна адкрываць новыя магчымасці

і далягляды. Яно павінна ўзрушваць і хваляваць, павінна быць «шурпатым», каб затрымаць на сабе погляд, каб зачэпіць і запомніцца. Гладкае, лакаванае можа быць бездакорным, але пакінуць абыякавым».

Чапляе і запамінаецца — два словы, якія трапна апісваюць творчасць мастака. Так званы «наіў» кранае шчырасцю і патаемнасцю. Нельга не звярнуць увагу, як арыгінальна, дарэчна і сакавіта аўтар падбірае назвы да сваіх карцін. Гартаючы старонкі альбома, асобна спыніўшыся на кожным творы, заўважаеш, што карціна і назва непадзельныя. А яшчэ цікавей, калі тваё бачанне твора з грукатам разбіваецца аб аўтарскую назву. Тады намагаешся знайсці нігачкі сувязі, сфарміраваць агульнае, цэласнае меркаванне. Такая сабе гульня ў супадзенні-несупадзенні.

Акунуўшыся ў губараўскую атмасферу, творчасць, бясконца знаходзіш і падкрэсліваеш для сябе нешта новае. Іншы раз простае і наіўнае пасля таго, як заўважаеш пэўныя дэталі, становіцца сур’ёзным, «на падумаць». І так бясконца: кожны раз успрымаецца па-новаму. На прэзентацыі альбома Лілія Ананіч падкрэсліла: «Творчасць Валянціна Губарава — гэта тыя фарбы, якія ўсім нам патрэбныя». Можна бясконца расказваць, якімі фарбамі, прыёмамі выканана тая ці іншая карціна мастака, але лепш дакрануцца ўласнаручна і сфарміраваць шчырае асабістае ўражанне.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Мікола ШАБОВІЧ

Калі самоту на душы
Змяняе новая самота,
Вясёлых вершаў не пішы —
Папі лепш чаю з бергамотам.

Ну, хто сказаў, што ты паэт,
Не вершатворца легкаступны?
Хіба з табой гаворыць свет
На мове, іншым недаступнай?

Хіба табе даверыў Бог
Зямныя ісціны, сакрэты,
Каб ты людзей ішчаслівіць мог,
Пакуль жывеш на свеце гэтым?..

І ўсё ж, як сілы ёсць, пішы.
Паэт ці не — мо скажучь потым.
Хаця самоту на душы
Змяняе новая самота...

Штось бліскавіцы разгуляліся.
Ноч вераб'іная, ныйнач.
Радкі ўвесь дзень не рыфмаваліся,
І думкі мчаліся наўскач.

А зараз нешта вось рыфмуецца
Пад гromу спознены раскат.
Шчанюк — Малыш наш — спіць на вуліцы,
Хаця заснеш ты там наўрад.

Грыміць-блішчыць на ўсёй ваколіцы,
Маланак цені пад акном.
І я прашу ў нябеснай Троіцы
Мой захаваць бацькоўскі дом.

Трапяталі пялёсткамі белымі
Нашых дзён маладыя сады.
Ах, якімі былі мы нясмелымі,
Ах, якімі былі мы тады!

Хваляваннямі сэрцы крылацілі,
Летуценілі днём і ўначы —
Рамантычнага слова старацелі,
Душ людскіх экстрасенсы-ўрачы.

І былі мы на многае здольныя,
Нат у выстылы космас ляцець.
І радкі нараджаліся вольныя.
Што яшчэ нам з табой хацець?!

З воляй жыць — веснаваць а ці летаваць,
Піць з нябёс выратоўную сінь,
Да таго ж заставацца паэтамі,
Покуль душы не выстудзіць стынь.

Хоць даўно ўжо з пялёсткамі белымі
Адцяцелі юнацтва гады,
Мы й сягоння наіўна-нясмелыя,
Як тады, як тады, як тады.

Сабе і сябрам

Хоць, кажучь, ісіціна адна,
Ды для адкрыццяў свет адкрыты,
Пакуль «грызеи» ты дацямна
Навукі новыя граніты.

Пакуль ты сам сабе і цар,
Яшчэ й слуга ў адным флаконе,
Аб лепшай долі і не мар —
Шукай у новым дні патолі.

Не суцяшайся па начах,
Што ўславіў ты жыццё і Бога.
Яшчэ твой талент не зачах,
Не ўся ішчэ пройдзена дарога.

Таму вось трошкі адпачыў —
І зноў за ручку, за блакноты.
Спрабуй і дзённа, і ўначы
Пакласці гэты свет на ноты.

Ну вось, нарэшце халадэча,
Хоць енчы-плач, крычы крычом.

Адно цяпер — ляжы на печы,
Кажух падклаўшы пад плячо.

І ўспамінай імгненні лета,
Калі пякельна так пякло
І сонца вогненнай манетай
Будзіла з раныцы сяло.

І ты ізноў хаваўся ў сенцы,
Шукаў пад яблыняй цянёк,
А промні ў кожнае акенца
Снякоту неслі як папрок.

Папрок за што? За нашу кволасць,
Маўклівасць нашую, цішынь,
За недарэчную вясёласць
І таныцы-скокі без прычын...

Усё на свеце мімалётна:
І гарачынь, і халады...
Сягоння штосьці мне самотна,
Нібывта глебе без вады...

Ёсць людзі

П. А. Міхайлаву

На сцезы жыццёвай ці ў творчай сяўбе,
Дзе сэрца ішчыруе да змогі,
Ёсць людзі, якія не здрадзяць табе,
Працягнуць руку дапамогі.

Калі ж час ваганняў, сумненняў праб'е
Ці клопатным днём, ці нача́мі,
Ёсць людзі, якія суцешаць цябе,
Адпрэчаць хвіліны адчаю.

Як добра, што ў юні ці ў сталай пары,
Як самыя лепшыя лекі,
Ёсць людзі — сябры, мужнары, песняры...
Ёсць людзі. Хай будуць давеку!

Марафонец

Аляксандру Быкаву

Да мэты не йдзе, а бяжыць,
Нікога ў плячо не штурхае.
Снуецца жыццёвая ніць,
На новыя рыфмы натхняе.

Не марыць пра лёсу кульбіт —
П'е ішчасця віно аж да донца,
Пакуль так вясновіць блакіт
І сонца ў руках марафонца.

Ты скажаш мне:
«Даўно забытая...»
І нат падумаеш: «Чужая...»
А ты як доля самавітая,
Што новы дзень не асцюжае.

Сягоння мы адно ўспамінамі
Свой дзень ляжзем ад самоты,
Сябе абклаўшы каранцінамі,
Адклаўшы радасці на потым.

Так і жывём. Адно што ў вайберы
Прышлём то смайлік, то вітанне.
І дні, што колісь гэтак вабілі,
Штось не прарочаць нам спатканне.

І ўсё ж ці варта нам пра сумнае?
Яшчэ ж агнеюцца надзеі.
Дасць Бог, мінуцца хвілі тлумныя
І сонца радасці зардзее.

Т. П.

Маё дарослае дзіця,
Пяшчотна-мілая жанчына
З дзівосна-карымі вачыма,
Ты столькі дорыш пачуцця!

Даруй, што крыўдзіў мо калі,
Не называў цябе князёўнай,
Царыцай, феяй, Небу роўнай,
Чароўнай казкай на зямлі.

І ўсё ж ты ведаеш сама:
Твая душа — чысціоткі промнік.
Я б прысвяціў табе іматтомнік,
Але ў мяне пакуль няма.

Жадаю радасці, цяпла,
Хай дні бягуць, ды не спяшаюць
І ішчасця хвілі ўваскрашаюць,
Што столькі промнілі святла!

Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

Радавод

Якое высокае дрэва!
Як добра з яго відаць.
Вунь Тураў і Полацк,
Вунь Ліда і Крэва...
Рукою падаць!
Куды ні паеду,
Куды ні пайду,
Хоць на дасвеціці,

Ці на зыходзе дня, —
Спагадных і ветлых
Сяброў знайду.
Усюды —
адна радня.
Калі ж на дарозе
Не стрэну нікога
І скрыту калодзежнага
не пачую,
То ў чыстым полі
З дазволу Бога
Адзін пад зорамі заначую.
Якое высокае дрэва!
Як добра з яго відаць.
Вунь Тураў і Полацк,
Вунь Ліда і Крэва...
Рукою падаць!

Загадка атлантыды

— Чаму, атланты і карыятады,
Вы не ўтрымалі Атлантыды?
Мо разышоўся раптам грунт
Ці хтосьці заманіў на бунта?
Якая навалач замучыла?..
— Нам неба бачыць надакучыла!
У дождж і спёку, на марозе
Стаяць у спруцянедай позе.

Стаяць без стомы і адхлання
Ад узыходу да змяркання.
Ні слёз не выцерці, ні поту —
Такую ворагам работу.
Аднойчы, не стрываўшы мукі,
Мы апусцілі дружна рукі.
Ураз разгойданыя хвалі
І нас, і ношу пахавалі.
Цяпер, занесеныя мулам,
Ляжым і спракавечным гулам
Нас акіян, вьстун жыцця,
Вярнуць спрабуе з небыцця.
Дарэмна! Морак гойны... Дно.
І ў памяці, як цвік, адно:
Святло, што выядае вочы,
Пакутней самай доўгай ночы.

Купалле

Ведзьмаў прагнаўшы з гары,
Гары наша вогнішча, гары!
Сып звонкія іскры наўкола,
Узнята ў неба кола.
Смутку і жалю — на сёння годзе.
Спявай і скачы ў карагодзе.
Коціцца рэха лету пад ногі.
Нас бласлаўляюць бары і дарогі.
Хай аж да зор узлятаюць арэлі.
Ніхто не суддзя нам.
Мы свята сустрэлі!

Свята Купалы — свята крыві.
З верай гарачай у сэрцы жыві.
Майся вясёла, не хмар свае бровы.
Паднось у касцёр адно свежыя дровы.
Хай цемра знікае і гінуць пачвары.
Хай б'ецца агонь ачышчальны на твары.
Ведзьмаў прагнаўшы з Лысай гары,
Гары наша вогнішча, гары!

Я ў лес хаджу,
Як да блізкіх у госці.
Столькі святла ў ім,
Цяпла і міласці.
Кожнай бярозыцы
Здаля усміхаюся.
З дубам дзвюма
Пяцярнямі вітаюся.
Слухаць бясконца
Магу яліну.
Кожная лапка
Шэпча быліну.
І ад сасны,
І ад ядлоўца
Чуе суцешнае
Слоўца.
Валун павярнуўся
Спінай сваёю —
Вечнасць не хоча
Дзяліць са мною.

Мікола АНТАНОЎСКИ

Эльзе было ўсё роўна, куды вялі ногі. Мусіць, лёс такі — загінучь у лясной гушчэчы. Усяго некалькі дзён хапіла ёй для таго, каб зразумець, што крыўда і несправядлівасць ператвараюць усялякую істоту ў пякучы камячок жалю да сябе, які паступова і непазбежна расце, разбухае і перарастае ў абсалютную абьякавасць. Невідучымі вачыма яна глядзела і не бачыла, натапырвала чуйныя вушкі і не чула, як пад яловымі пірамідамі шчэрыліся і гыркалі на яе баязлівыя ваўчаняты-сяголеткі, больш смялейшыя тры паджарыя прыблуды і Падпалы з Шэрай. Аднак сама яна не праяўляла ніякай ваяўнічасці і не паддавалася страху, чым вельмі бянтэжыла ўсю шэрую зграю і асабліва Падпалага.

Санітары лесу сёння былі лагоднымі: зграя толькі што падсілкавалася двума ладнымі дзікімі падсвінкамі. Іх акрываўленыя рэшткі і ашмёткі моцнай шкуры з драцяной поўсцю нібы нагадвалі: у царстве флоры і фаўны ўсё ў парадку. Глядзі весялей, Эльза!..

Нядаўні настаўнік Васіль Кратовіч ужо надакучыў аднавяскоўцам: чацвярых шчанят, якіх дала свету гулёна-сучка, аказалася не так проста ўладкаваць. У вёсачцы была не адна такая Эльза, місія якой, здавалася, заключалася толькі ў размнажэнні. І таму жыхары вёскі заўсёды былі заклапочаны праблемай сабакарассялення. З вялікай цяжкасцю, не без дапамогі пляшкі гарэлкі-куплёнкі, аднаго белалобага Кратовічу ўдалося ўсё ж збыць у добрыя рукі. Для трох астатніх лёс быў наканаваны — чалавечая жорсткасць, для аблягчэння душы перайменаваная ў прагматычнасць, у спалучэнні з наборам спадручных народных сродкаў — мех, рыдлёўкі, каменя, вяроўкі і стрэльбы — ваякімі рэгулявала жывёльны прыплод.

Гаспадар нейкім чынам усё ж завабіў у хляўчук бесклапотную, амаль ішчаслівую Эльзу, накінуў на дзверы зашчапку і для большай надзейнасці падпёр іх дрывам. Зайшоў у хату і выйшаў адтуль са стрэльбай, што сарамліва звисала з пляча дулам уніз, па дарозе да сабачай будкі прыхапіў з прыбудоўкі рыдлёўку і мех — апошняе цёплае прыстанішча для трох пухнатых жэўжыкаў. Па загуменнях, далей ад цікаўнага людскога вока, узяў кірунак у бок лесу, што ўсутыч падпіраў канцавыя вясковыя хаты. Мех за спінай варушыўся і пішчаў, але хутка супакоіўся: мабыць, пухнатым яго пасяленцам спадабалася пагойдванне, якое чымсьці нагадвала нядаўняе знаходжанне ў лоне маці.

Чым далей адыходзіў чалавек з мехам за спінай, стрэльбай на плячы і рыдлёўкай у руках ад сваёй сядзібы, тым больш вар'яцела ў хляўчуку Эльза: падчапку яна кідалася з кута ў кут, спадзёчылася адшыўка хоць які лаз на волю, потым пачала ашалела біцца ў дашчаныя дзверы, звонка гаўкаць і гыркаць, пасля дзіка завывала, нібыта ў прадчуванні нябожчыка, марна спрабуючы дрыжачымі ад бясілля і злосці лапамі зрабіць падкоп-нару...

У рэшце рэшт уся гэтая мітусня плоці, маленькага сабачага розуму і мацярынскага інстынctu ператварылася ў сцэльны хлёпны тарарам, які зацікавіў дзеда Брусічку — глухаватага суседа Кратовічаў. Дзякуючы таму, што плот, які некалі ганарова раздзяляў два суседскія ўчасткі, цяпер нагадваў пахіленую

пункцірную лінію, яму без асаблівай цяжкасці ўдалося задаволіць сваю цікаўнасць. Занепакоены тым, што нейкая нячыстая сіла вось-вось разваліць суседскі хляўчук, ён адкінуў у бок дрын, зняў з шула самаробную драцяную зашчапку. Перад носам перапалоханага старога аглушальна ляснулі аб сцяну рассохлыя дзверы і з хляўчука куляй вылецела няшчасная Эльза. Яна кінулася да свайго сабачага жылля, шуснула ў апусцелую будку і, нібыта абвараная кіпнем, выскачыла з яе, забегала-замітусілася...

І тут з боку недалёкага ляска данеслася рэха стрэлу. Эльза натапырыла вушы і, быццам штосьці зразумеўшы, прыняўшы яго за покліч, ірванула на асёлцу...

Месца для «брацкай магілы» Кратовіч выбраў слаўнае — ладны жаўтаваты пагорак з рэдкімі хвойкамі-самасейкамі, акружаны стромкім сасняком. «Капаць яміну тут будзе лёгка», — падумаў ён і з размаху ўсадзіў у пясок штых рыдлёўкі. Да хвойкі прысланілася стрэльба, побач лёг і жывы мех. Каб шчаняты не разбегліся, чалавек завязаў яго зверху на вузел.

Капаць сапраўды было лёгка, і гэта, як ні дзіўна, яго чамусьці засмуціла:

Фота з саіма vitvesti.by.

дзесьці ў глыбіні душы цеплілася надзея, што вось зараз адбудзецца нешта непрадбачанае, незвычайнае, якое ўратае яго ад выканання ганебнай справы. Але яміна глыбела, побач расла горка жоўтага пяску, а нічога незвычайнага не адбывалася...

«Досыць. Цяпер ужо не выкараскаюцца...» Чалавек падцягнуў мех, узяўся было развязаць яго, каб вытрасці цёплае, жывое змесціва ў жаўтаваты сыры холад, але раптам перадумаў і апусціў мех у яміну. «Прапала кароўка — прападай і вяроўка». Чалавек сцэпаўся: «Ніколі не думаў, чаму перад тым, як накінуць пятлю на шыю, шыбеніку нацягвалі на галаву мяшок, і расстрэльны строй таксама цэліўся ў людзей з пакрытымі галавамі». Толькі зараз зразумеў: вочы! Менавіта вачэй ахвяры баіцца кат. О Божа! Ён баяўся гэтых кволых пісклявых істот, якія толькі-толькі зірнулі на яшчэ нязведаны свет; ён палохаўся іх, як палохаўся штодзённых нямых папрокаў хвораі жонкі толькі за тое, што ён — моцны, дужы і ад таго незразумелы ні ўчынкі, ні паводзінамі...

Чалавек каля яміны раптам схамянуўся і быццам засаромеўся: маўляў, раскіс як паненка. Рашуча ўзвёў курок і, амаль не гледзячы, стрэліў у яміну; пераламіў зброю, выцягнуў са ствала гільзу, якая, упаўшы на жоўты пясок, выдыхнула лёгкі струменьчык дыму, нібы ўвачавідкі засведчыўшы, як адлятаюць у нябёсы шчанячыя душы; намагаў у кішэні другі патрон, сунуў яго ў пашчу патронніка — грывнуў новы стрэл, для надзейнасці: марудная смерць прыносіць многа болю.

Эльза

Урывак з рамана

А чым жа заслужылі такое бязвінныя істоты?

Кратовіч зноў узяўся за рыдлёўку. Трох кідкоў хапіла, каб пясок зацёрнуў зрашэчаны і ўжо нежывы мех. Далей справа пайшла весялей, бо чалавек засыпаў проста яміну, звычайную яміну. Ён узяўся ўжо прытоптаць яе, калі з-за хвойнічка выскачыла задыханая Эльза, заскуголіла, забегала вакол чалавека. Ад нечаканасці ён ледзьве не ўпусціў з рук рыдлёўку. Зразумеўшы, што спазнілася, сучка ад безнадзейнасці або, можа, наадварот, з надзеяй на цуд пачала грэбсці пярэднімі лапамі прытаптаны пясок.

— Пайшла прэч, дурніца! — Кратовіч выцяў сучку ботам. Тая ж, адляцеўшы ўбок, хуценька крутнулася назад і, ашчэрыўшыся на гаспадара, з яшчэ большым імпэтам узялася працаваць лапамі.

Яшчэ колькі разоў настырная Эльза з енкам адлятала ў калючы хвойнік, пакуль, уцяміўшы марнасць сваіх спроб, пакорліва не паметлушыла ў спраты кашлатага лесу...

Маладыя шэрыя нахабы за дар божы ўспрынялі парэшткі свойскага парсюка, хоць і тут, калі добра прынохацца,

хутка будзе спачатку пабуджана сабачым брэхам, людскім крыкам, тупым стукам палкамі па дрэвах, а пасля і зусім расстраляна паляўнічымі. Але гэта будзе по тым, а пакуль...

Чырвоныя сцяжкі не варушыліся. Але Макару было ўсё роўна: ён, у адрозненне ад іншых, добра ведаў, што справа не ў іх колеры і сіле пакалыхвання — шэрыя разбойнікі ад нараджэння дальтонікі. Чырвоны колер быў памочнікам для людзей, бо ў гэтым лесе нішто не магло яго патушыць, перафарбаваць, і менавіта чырвань дазваляла чалавеку бачыць мяжу. Увесь сакрэт гэтай чырванай пятлі таіўся ў яе паху: пераносныя шпулі па некалькі дзён, тыдняў, месяцаў і нават гадоў убіралі ў сябе чалавечы пахі; сярод іх былі і такія, якія рвалі чуйныя ноздры, выклікалі ў дзікага зверга страх і жак. Чырвоны колер патыхаў смерцю.

Зграя натапырыла вушы, чуйна прыслухоўваючыся да гукаў, характэрных для аблавы. Нават Эльза насцярожылася. Але нікому не хацелася пакідаць цёплую лёжку — спадзяваліся, што навала пойдзе бокам. Аднак шум нарастаў, і зграя спачатку нехаця паметлушыла, нібы размінаючыся, пасля пабегла, але не ў нацяжку, азіраючыся. Затым — паляцела; наперад вырвалася Шэрая; шурпатыя сасновыя камлі, гнуткае галлё разлапістых кустоў, калючы дзікі ажынік спрабавалі ўхапіцца за хвост-памяло, каб збіць шалёны імпэт ваўчыцы, даць ёй магчымасць апамятацца, агледзецца, прыслушацца, а не мчаць на злом галавы. Шэрая ведала, што рабіла: толькі ногі маглі вынесці з небяспекі, як гэта было неаднойчы. Але яна не ведала, на што здольна жаданне маленькага спадабца большаму, большага — вялікаму, вялікага — самаму галоўнаму; і ў гэтым ланцужку кожнае звяно жадала высокай пахвалы, якая нараджала надзею на паляпшэнне, павышэнне, заступніцтва, пратэцыю і проста панібрацкае паляпванне па плячы... Гэтае паляванне рыхтавалася па ўсіх правілах. Зграя была загадзя асуджана.

Мацёрая ваўчыца вяла зграю на яўную пагібель. Людзі са стрэльбамі напалі на чакалі яе каля гарлавіны закінутага ў лесе невада. Наперадзе была шырокая прасека, і першай на ёй, як на далоні, апынулася Шэрая. Вось яна, воля!

Вока чалавека з карабінам у руках усё разлічыла дакладна: калі ваўчыцы засталася ўжо некалькі скачкоў, каб згубіцца ў жаданым густым кустоў, нейкая нябачная сіла раптам паставіла Шэрую ледзьве не на дыбкі, заднія лапы ваўчыцы заслізгалі па сняжку-свежаку, яна грывнулася на спіну і бездапаможным бярваном, як пры сплаве па рэчцы, упала наперад пад аглушальны гром стрэлу.

Гром, як ватай, забіў вушы, працяў свядомасць, страхам падкасіў ногі; Эльза, якая старалася не адставаць ад Падпалага, ледзь не наляцела на яго і закруцілася на месцы. Задыхаючыся, яна невыразна цяўкнула, нібы патрабуючы да сябе ўсеагульнай увагі, і рванула ўбок, туды, дзе чырванелі лапікі. Яна і не падазрвала, што для зграі, як і для чалавечага грамадства, важна, каб нехта, незалежна ад пароды і паходжання, вёў усіх за сабой — упэўнена і без страху. Эльзу не палохалі тыя нежывыя сцяжкі на шнуры з іх яшчэ незабытым пахам, і яна з усіх сабачых сіл панеслася да выратавання, не спыняючыся, нырнула пад чырвоныя лапікі тканіны. З разбегу ўзяў гэтую перашкоду Падпалы, высокім скачком паказваючы маладняку, як прабіць сцяну невыноснага паху і застацка жывым.

Услед запознена ўдарылі адзін, другі, трэці стрэлы... Але гэта былі стрэлы распачы і адчаю — зграя ляцела па вольным лесе, і ёй ужо было ўсё адно...

Анафеляс і валасы каханай

Шмат якія даўнія шляхецкія гербы вельмі распаўсюджаныя. Сярод іх і «Асто́я», у цэнтры якога чырвоны шчыт. Пасярэдзіне — два маладзікі залацістага колеру, што «глядзяць» у розныя бакі. Паміж імі знаходзіцца меч, размешчаны рукаяткай ўверх. Над шчытом — пяць страусавых пёраў. Гэтым гербам карысталася больш за 200 родаў на тэрыторыі сучасных Беларусі, Літвы, Польшчы і Украіны. Названы ён па імені рыцара, які атрымаў яго яшчэ ў 1069 годзе. Так была адзначана яго асабістая мужнасць у барацьбе з ворагамі.

Астоеўцамі былі і Чачоты. Самы годны прадаўжальнік гэтага роду — паэт, фалькларыст, этнограф Ян Чачот. Быў першынцам у шляхецкай сям’і Тадэвуша Чачота і Клавы Гасціскай, якія жылі ў вёсцы Малышычы Наваградскага павета. Цяпер гэта Карэліцкі раён. З’явіўся на свет у 1796 годзе на свята Яна Купалы. Таму і далі яму такое імя. Хоць маглі назваць і ў гонар дзеда, які таксама быў Янам. Хрысцілі двойчы: спачатку ўніяцкі святар, а пасля каталіцкі. Ён назваў хлопца яшчэ адным імем — Антоній. Усе сямейнікі хлопчыка клікалі Януком, а ласкава зварталіся Яначка.

Праз некаторы час Тадэвуш Чачот падаўся на службу да пана Тызенгаўза. Стаў арандатарам у яго маёнтку Рэпіхава Навамышанскай парафіі. Сённяшні Ляхавіцкі раён. У гэтых вельмі маляўнічых мясцінах у ваколіцах рэчкі Мышанкі і прайшло маленства Яна. Любасць да іх пранёс праз усё жыццё. Гэта відаць з балады «Мышанка»:

*О мілы ўспамін! Дарагая Мышанка!
Ізноў снішся ты ў барве заранак.
Найпершая ў свеце мая ты каханка,
Мільгнуў тут жыцця майго ранак.*

*Мае ўсе тут гульні, блуканні, забавы,
Высочваў я рыбку тут днямі,
Траву нёс кароўкам, рваў кветкі, рухавы,
Тут «біўся» не раз я з «казакамі».*

*У чыстым крышталі тваім тут, здзіўлены,
Я бачыў тады пад вадой
Чародку альпійскіх, бор, узгорак зялёных,
Сябе — і ўсё ўніз галавою.*

(Тут і далей пераклад з польскай мовы Кастуся Цвіркі.)

Магчыма, пазней сям’я перасялілася бліжэй да сучасных Баранавічаў. Там і «прамільгнуў ранак жыцця» яго. Першапачатковую адукацыю атрымаў, мабыць, дома. Прыкладна ў 1809 годзе паступіў у павятовую дамініканскую школу ў Наваградку, пасябраваў з сынам мясцовага адваката Мікалая Міцкевіча — Адамам, пазней сусветна вядомым паэтам.

Для Адама, як і для іншых навучэнцаў, ён быў Ян з Мышы. Так клікалі яго і падчас студэнцтва. Не трапіўшы ў лік «казеннакоштных» студэнтаў, год парадкаваў родавы архіў Радзівілаў. А Віленскі ўніверсітэт наведваў як вольны слухач. Займаючыся самаадукацыяй, вывучаў гісторыю, права, літаратуру. Вучыўся на факультэце маральных і палітычных навук, хацеў стаць адвакатам.

Шмат часу аддаваў даследаванню найважнейшага праваго дакумента — Статута Вялікага Княства Літоўскага. У пазнейшым, ад 7 лістапада 1820 года, лісце сябру Ануфрыю Петрашкевічу прызнаваўся: «Чым больш надаю яму значэння, чым больш разумею, што ён будзе крыніцай маёй долі, што мне ўжо няма як адступіцца ад гэтай магутнай крыніцы, тым робіцца ён прывабнейшым. З ім драмлю, з ім сплю, яго аднаго толькі і трымаюся, яму прысвячаю ўвесь свой вольны час. Лютні, ліры і ўсё такое закінуты пад лаву. Перапыняць мае заняткі над Статутам маюць прывілей толькі дзяўчаты і нямецкая граматыка, а потым — выпіскі. Так я заглыблены ў Статут, што калі з Жэготам пачынаю спяваць, то ён з кнігі нямецкай, а я са Статута што-небудзь спяваю!» Як вядома, Жэготам сябры называлі Ігната Дамейку.

Ян Чачот стаў адным з арганізатараў і кіраўнікоў тайнага студэнцкага таварыства філаматаў, а ў другім, філарэтаў, узначаліў літаратурны саюз прамяністых. На пасяджэннях не толькі абмяркоўваў надзённыя праблемы, чытаў і свае вершы. Філаматы называлі Яна трэцім паэтам — пасля Адама Міцкевіча і Тамаша Зана. Любілі яго за вясёлы характар. Для ўсіх сходак і вечарынак пісаў і адпаведныя вершы. У асноўным карыстаўся польскай мовай, але не забываў і пра беларускую. З-пад яго пяра з’яўляліся і тэксты песень.

Да матчынай мовы звярнуўся і вясной 1819 года. 19 сакавіка філамацкая моладзь рыхтавалася адзначыць дзень нараджэння двух Юзафаў — Яжоўскага і Кавалеўскага. Загадзя падрыхтаваў драматычную сцэнку «Яжовыя імяніны», дзейнымі асобамі якой былі цівун, войт, Мікіта. Спявалі два хоры — з юнакоў і дзяўчат. Яго нязменны кампазітар Тамаш Зан не толькі музыку напісаў, але і выступіў ад імя аўтара.

Сябры ўслаўлялі цнатлівасць імянінікаў. Пасмейваліся з іх нерахунчасці ў адносінах з дзяўчатамі. Не абышлі і пытанне, якое хвалявала ўсіх, хто сабраўся. Па дакументах з’яўляліся палякамі, у сапраўднасці — апалчанымі беларусамі. Балюча ўспрымалі заняўбанасць беларускай мовы.

На гэтым Ян Чачот засяродзіў увагу і ў драматычнай сцэны. Калі пасля выступлення хароў войт запытаўся: «Што ж маўчыце? Ці вам се ўжо песні ўрвала, // Ці вы іх так складаці ўмеце мала?», адзін з юнакоў адказаў:

*Не, бацька, у нас песні, колька рыб у Нёмні,
Але не тое, мілы галубчыку, помні,
Што мы па-рускі пеем, а нашы панове
Па-польскі ўсё гавораць; кепска нашай мове!..*

Яну Чачоту падалі вялікі збан пітнага мёду. Ён зрабіў адзін глыток, другі. У галаве стала хмельна. Не столькі ад пітва, колькі ад радасці, што яго творчасць блізкая сябрам. Філаматы яго інакш як сваім «песняром», «дударом» не называлі. Ім найбольш падабаліся яго песні на ўзор народных. Асабліва «Да пакіньце горла драць», якой віталі ў дзень нараджэння філамата Дзіянзіся Хлявінскага. Але гучала яна і на ўгодках іншых Янавых сяброў. У скарачаным варыянце тэкст яе выконваўся і на народзінах Францішка Малеўскага:

*Да пакіньце горла драць,
Да пакіньце, братцы, спяваць!
Да клікнейма адно раз:
Будзь здароў наш Ярош!
Благаславі яго Спас!..*

Ярошам сябры часам называлі Францішка, сына рэктара Віленскага ўніверсітэта Сымона Малеўскага. Ян, як і ўсе, быў закаханы ў сястру Францішка Зосю. Хоць Зося не адказвала яму ўзаемнасцю, каханне да яе пранёс праз жыццё. Нязменна пры ім знаходзіўся кавалчак паперы ў выглядзе канверта з прымацаванай пасмачкай залацістых валасоў каханай. І канверт, і валасы захаваліся. Гэты рэдкі экспанат знаходзіцца ў Літаратурным музеі імя Адама Міцкевіча ў Варшаве.

Песня «Да пакіньце горла драць» набыла вялікую вядомасць. Неяк па дарозе ў Вільню Тамаш Зан зазначаў у заезджым доме ў Канвельшках. Сярод ночы пачуў знаёмыя словы. Гэта ў зваротным напрамку ехалі Адам Міцкевіч і Ян Чачот. Яны паспяхаліся зрабіць яму прыемнае. Ён таксама любіў з рознай нагоды вітаць сяброў па-беларуску. На жаль, з гэтых імпрывізацый захавалася ўсяго адна. Аднойчы не паспеў Адам Міцкевіч абтрэсці снег на парозе дома, дзе сябры яго зачакаліся, як Ян гучна пра-дэкламаваў:

*Едзе міленькі Адам,
Глядзеце, а онь, а онь,
Ды ён хараізнёк сам,
Пад нём — вараньскі конь.
Золатам пояс ззяе,
Аж ад блеску снег тае,
На шапцы сіні баран, —
Хто бы думаў, што ён пан!
Так адзет хараізнёк,
Едзе, едзе барздзенька.*

У задумах Яна Чачота быў цыкл гістарычных песень. У лісце да Адама Міцкевіча ад 3 красавіка 1823 года ён прызнаваўся: «Думаю паспрабаваць пісаць пра Вітаўта, Альгерда, Кейстута і іншых. [...] Добра было б, каб гэтыя творы не толькі можна было чытаць, але і спяваць. Яны маглі б выклікаць тады большы эффект». Але праз нейкія паўгода сярод студэнтаў пачаліся арышты. Стала не да таго, каб пісаць штосьці новае. Зберагчы б тое, што ўжо ёсць. Рукапісны зборнік «Песенькі і іншыя вершы» перадаў на захоўванне сваёй каханай.

Зняволілі яго 10 кастрычніка 1823 года. Абвінавачалі ў папулярызацыі сярод студэнцтва звестак па гісторыі. Апраўдвацца не стаў: «Думка магла занесці зрэдку ў даўнейшыя часы, прыемна было прыгадаць родную мову». Прысуд аб’явілі праз год. Паўгода адбываў пакаранне

ў крэпасці Кізіл. Пасля дазволілі выехаць ва Уфу. Праз тры гады ўладкаваўся канцылярыстам у бюро мясцовага губернатара. З Уфы перавялі ў Цвер, пасля ў Таржок.

Яшчэ ў турме спецыяльна для Зосі пісаў вершы на матывы беларускіх народных песень. Часам па некалькі ў дзень — усяго больш за сто твораў. У Таржку ўзяўся за «Зосіны песні», а гэта 36 вершаў. Каханне да яе не аддзяляў ад любові да Радзімы:

*Толькі Айчына і Зося —
Сёння мне ўцехай адзінай.
Сёння мне ўцехай адзінай,
Жалю і смутку прычынай.*

*Хто ж за любоў, за каханне
Даў мне пакуты такія?
Вашай я рады чакаю
Добрыя сэрцы людскія.*

*Я панясу да магілы
Любасць да краю і Зосі,
Хоць мне любоў гэта ў сэрцы
Столькі няшчасцяў прыносіць.*

На радзіму вярнуўся толькі ў 1833 годзе. У Лепелі ўладкаваўся ў дырэкцыю Бярэзінскага канала. За добра-сумленную службу атрымаў чын губернскага сакратара. Кепска, што падводзіла здароўе. А так хацелася займацца фальклорам, вярнуцца на Наваградчыну. Аднак улады не дазвалялі. Паліцэйскі нагляд знялі толькі пасля таго, як дазволілі адстаўку. Пра яго нарэшце ўспомніў граф Адам Храптовіч, які некалі апекаваў філаматаў. Запрасіў у маёнтак Шчорсы для працы ў сваёй багатай бібліятэцы.

Пасля яго смерці жыў у сяброў у вёсках Бортнікі, Вольная і Далматаўшчына на Наваградчыне. Збор фальклору стаў мэтай далейшага жыцця. Будучы чалавекам кампанейскім, лёгка і хутка знаходзіў кантакт з сялянамі. З 1837 да 1846 года выдаў шэсць зборнікаў беларускіх народных песень. Гэта ўнікальны збор фальклору з ажно 1000 твораў. Як у перакладзе на польскую мову, так і ў арыгінале. А яшчэ прыказкі, прымаўкі. Склаў і слоўнік беларускай мовы з 200 слоў, які папаўняў новымі запісамі.

У шостае кнізе «Сялянскія песні з-над Дзвіны» змясціў і свой верш «Да мілых мужычкоў»:

*Ды і я вам памагу
Песеньку спяваці.
Ды і я ж між вамі ўзрос
Пры бацьку і маці.*

*І мне Бог на свеце даў
Гора гараваці.
Штобы лепш я вас любіў
І ўмеў спагадаці.*

Скарыстаўся магчымасцю лішні раз нагадаць, наколькі фальклор — дзівосны духоўны скарб:

*Ой, што ж вы напелі тут,
Ды якога дзіва!
Шкода, што на голас ваш
Старонка драмліва.*

Напісаў лібрэта аперэты «Малгажата з Зембаціна», кнігі «Аповесці для маладых дзяўчат» і «Некаторыя заўвагі, якія асабліва тычацца стылю трэцяй песні «Анафеляс» з «Вітаўтавых баёў» Юзафа Крашэўскага. Паводле паданняў, Анафеляс — непрыступная гара вечнасці, што нібыта знаходзілася каля Крэтыні, аднаго са старажытных гарадоў Жамойці. На гэтую гару імкнуліся душы памерлых. Чым чалавек быў багацейшым, тым цяжэй яму было на яе ўзйсці. Зямныя набыткі абцяжарвалі шлях угору. Бядняк жа ўзлятаў, як тое пёрка. На вяршыні гары — боская істота, якая чыніла праведны суд над памерлымі. У залежнасці ад зямных паводзін ці ўзнагароджвала іх, ці асуджала на вечнае пакаянне. Разглядаючы гэты твор Юзафа Крашэўскага, Ян Чачот засведчыў сябе і як літаратуразнаўца.

Здароўе крытычна пагоршылася. Паехаў лячыцца ў Друскенікі. Але ўрачы аказаліся бяссільнымі. 23 жніўня 1847 года развітаўся з зямным жыццём. Вечны спакой знайшоў у вёсцы Ротніца. Сябры пахавалі яго каля мясцовага касцёла.

Слушна сказаў пра Яна Чачота адзін з найбольш даведчаных даследчыкаў яго творчасці Кастусь Цвірка, засведчыўшы, што гэта «вельмі прывабны вобраз нашага першага сапраўднага паэта, чалавека высокай культуры, які ведаў многія еўрапейскія мовы [...], які да канца сваіх дзён заставаўся верны свайму беларускаму народу, яго культуры і мове. Усе творы Яна Чачота — сапраўды беларускія і сваім пафасам, і сваімі праблемамі [...]». Яны самі па сабе яскрава гавораць нам, што Ян Чачот — сапраўдны беларускі нацыянальны паэт, творчасць якога павінен ведаць кожны культурны грамадзянін Беларусі».

Калі сапраўды існавала боская істота, якая чыніла суд на гары Анафеляс, яна, безумоўна, ставіла яго ў прыклад іншым. Красамоўны і такі момант: выдавецкі праект «Беларускі кнігазбор» распачаўся ў 1996 годзе менавіта «Выбранымі творамі» Яна Чачота.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Этымалагічныя эцюды*

3 кнігі «След самаеда»

Волаба, Обаль, Глыбокае

Волаба — возера ў Расонскім раёне, злучана шырокай і глыбокай пратокай з возерам Сіньша;

Лубаярві — возера ў Карэліі, з усходня-га боку ўпадае кароткая пратока, сцёк — таксама пратока;

Лобна — возера на Пскоўшчыне, у Наваржэўскім раёне, праточнае; Лубанс (Лубана, Лубань) — самае вялікае возера ў Латвіі, неглыбокае і праточнае, у яго ўпадае некалькі рэчак і ручаінаў, выцякае рака Айвіекстэ (латыш. *Aiviekste*); Обаль — возера ў Гарадоцкім раёне, праз яго працякае рака Обаль... Што аб'ядноўвае ўсе гэтыя азёры, дык тое, што яны праточныя, што аб'ядноўвае іх найменні, дык тое, што ў іх прысутнічае 'праточнае возера', *luobbal* на саамскай.

Саамы (ці яшчэ лапары, лапландцы) жывуць у Нарвегіі, Швецыі, Фінляндыі, Расіі, іх мова распадобная настолькі, што жыхары адных рэгіёнаў могуць не разумець жыхароў другіх. «Тут што ні рака, што ні лагчына, — асобны дыялект, — зазначае прафесар Д. Бубрых. — [...] На адлегласці ўжо некалькі сотняў кіламетраў магчымасць узаемаразумення цалкам знікае, а цягнецца саамская мова больш чым на сотні кіламетраў [...] Самі саамы сваіх моў не лічаць».

Усяго вылучаецца дзевяць жывых моў, шэсць з іх мае свае граматыкі. Пры такой моўнай разнабегнасці няпроста знаходзіць і вытлумачваць тапонімы, якія яны пакінулі, а яны іх пакінулі не адно на тым паску зямлі, дзе цяпер знаходзяцца, але і на тэрыторыі, дзе цяпер не знаходзяцца, у Беларусі таксама, і ў беларускай мове таксама. Так, беларуская фразема 'дазвання' мае саамскі суадпаведнік *до зв'яння*, а само слова *зв'яння* азначае найменшую колькасць чаго-небудзь, каліва, кропельку, драбук.

З *luobbal* суадносіцца ненэцкае *халбуй то* — 'прадаўгаватае, выцягнутае возера'.

Падазраю, што пад асвоенымі і зразумелымі для слыху азёрнымі найменнямі 'Глыба', 'Глуба', 'Глыбокае', 'Глубля', 'Глубелька', 'Глыбачка', 'Глыбочына', 'Галбей' ды 'Галубінае' ўтойваецца тое самае *luobbal* ці *халбуй*. І не адно пад імі.

Святое

Святое — азёраў з такім найменнем на Беларусі шмат, надзіва шмат, больш чым якіх іншых (больш адно хіба з найменнямі Белае ды Чорнае, значэнне якіх узнікла не ад іх колеру альбо не наўпрост ад іх колеру). Сустрэкаюцца яны на Віцебшчыне — у Верхнядзвінскім раёне, у Лепельскім, Аршанскім, Полацкім, Чашніцкім, Расонскім; на Магілёўшчыне — у Магілёўскім раёне, у Касцюковіцкім, Мсціслаўскім, Слаўгарадскім, Хоцімскім, Бялыніцкім; на Гомельшчыне — у Мазырскім раёне, у Рэчыцкім, Рагачоўскім, Чачэрскім, Шклоўскім; на Міншчыне — у Салігорскім раёне, на Гарадзеншчыне — у Навагрудскім раёне.

Шмат азёраў з такім найменнем і ў Расіі, і ва Украіне.

Што такое 'святое', вядома ўсім. Але што такое 'святое' ў дачыненні да ўлічаных і не ўлічаных тут азёраў — пытанне, і пытанне найперш таму, што само слова занадта пазнавальнае, нібы сваім найменнем азёры займелі яго літаральна ў чора ці пазаўчора і займелі ад цяперашніх жыхароў гэтых абласцей і раёнаў. У гідронімаў даўняе паходжанне, гэта

старажытны (і нават самы старажытны пласт) усякай мовы, цяперашняя назва выніковая, але, выніковая, яна толькі зыходная падстава, каб наблізіцца да першапачатку і прачытаць тое, што ўтойваецца за ім. За ім утойваецца след самаеда.

Святое — возера сталася 'святым', калі найменне перанялося, а значэнне страцілася, а да таго яно было *Свята' то: то* — возера, *Свята'* — нельмы (назоўнік у родным склоне), — возерам,

на славацкай, на чэшскай *komár*, на македонскай *комарец*, на сербскай *комарац*, на харвацкай *komarac*, на праславянскай *комагъ*.

Што азначае само слова 'камар' — мовазнаўцы вылучаюць версіі, асноўныя дзве. Паводле адной, у яго тая самая асновы, што і ў слова 'чмель' (суадпаведна літоўскае *katapė*, латышскае *katene*, ст.-прускае *catius*, а таксама, магчыма, нямецкае *Hummel*), і яе значэнне 'зумкаць, зыкаць, гудзець': камар называецца камаром, бо, маўляў, летучы, зумкае-зыкае. Паводле другой, слова 'камар' суадносіцца з праславянскім *комъ*, а гэта 'клубок, рой, камяк, камлыга, грудзі, і беларуская фразема 'камары мак таўкуць' даецца да гэтай версіі.

Простае забытваецца ў складаным, і параўноўваць камара з чмалём, бо абое зумкаюць, узор лінгвістычнай мудрагелістасці. Чым жывіцца чмель, дык гэта нектарам, чым жывіцца камар — крывёй: гэта яго галоўная адмеціна і ўласцівасць, і атэставацца тут, напэўна, ён меўся б па ёй. Па ёй ён і атэстуецца.

На нганасанскай мове кроў *кам*, на ненэцкай *хэм*, на сялькупскай *кэм*, на камасінскай *кхэм* — і 'камар' ад іх і з імі. Фармант *-ар*, прысутны ў слове, гэта абмежавальна-менаўіты суфікс: так, займеннік *хибь* ('хто'), да якога дадаецца гэты суфікс, становіцца субстантывам *хибьри* (што на ненэцкай мове чалавек).

Калі ўжо знаходзіць у індаеўрапейскіх мовах слова, што мае дачыненне да 'камара', дык гэта найперш грэчаскае *haima* — кроў.

Свіцязь

Ну, а возера Свіцязь, што ў Навагрудскім раёне? Ну, а возера Свіцязь, што ў Шацкім раёне Валыні? А возера Свіцязь, што пад Нясвіжам? Яны таксама *святыя*, і нават у квадраце. У іх найменні закадзіравана не проста *Свята' то*, а, хутчэй за ўсё, *Святита то* — возера, змястоўнае нельмай, возера, багатае

На ненэцкай мове гэты пасак і пасачак называецца *сё: сё* — горла, пратока, рэчка, што выцякае з возера. Пратока нельмавага возера па-ненэцку называлася *Святита то' сё*, але ўсё ж такі не ёй належаць апошнія слова ў тварэнні назвы знакамітага гідроніма.

Вось жа, на нельму не толькі палявалі, але яе і ахоўвалі, стваралі рэзервацыі, у якіх яна існавала. Для гэтага на рэчцы, возеры ці пратоцы ставілі езы — плечыныя, звычайна з лазы, запоры, запруды, перагародкі, якія не выпускалі, дык у нерат. Якія вадаёмы былі найбольш прыдатныя для таго, каб стацца такімі рэзервацыямі? Калі рэкі — найперш невялікія, з нешырокім рэчышчам, калі азёры — таксама малыя і скрозь даступныя, калі пратокі — бадай усе. На ненэцкай мове словазлучэнне 'перагарадзіць рэчку езам' азначаецца роднаснымі лексэмамі *юнзь* і *юсь*, аддзяслоўныя імёны ад іх таксама імі, сам жа ёз суадносіцца з ненэцкім словам *ес'*, а гэта 'паска, схоп, лоўня'.

Яшчэ раз аднаходзячы найменне, дзе ёз набывае вызначальны статус і сваёй прысутнасцю як бы прысвойвае вадаём, паказвае, што ён асвоены і прыналежны, атрымлівае словазлучэнне *Святита то' ес'* альбо *Святита то' юнзь*, а ў скарачана-адаптаванай форме *Святита ес'* альбо *Святита юз'* ('Ёз возера, багатага на нельму'), з якога, выяўляючы свае фанетыка-марфалагічныя мажлівасці, і выснавалася найменне *Свіцязь*.

Бляда

Святое, святоўнае на ненэцкай мове *хэбидя*. Але святоўнае для самаедаў не было ці не конча было гэтакім для тых людзей, што пасяліліся ўслед за імі на асвоеных імі тэрыторыях, пасяліліся разам са сваімі звычаямі, культурай і мовай. Але само слова прынялося і асімілявалася і падае аб сабе знак у назве чацвёртага нарачанскага возера Бляда. Чым жа святоўнае гэтае возера і чаму менавіта яно займела такую атэстацыю?

Прыметнікам *хэбидя* атэстоўваліся не толькі месцы, але і жывыя істоты. Так, другім, ускосным імем мядзведзя было *хэбидя*. Не выключана, што яно, гэтае самадзійскае слова, прычынілася і да ўтварэння наймення *лебедзь*. Па-ненэцку лебедзь *хохорэй*. Калі вытлумачваць яго

этымалогію, то, пэўна, атрымаем словазлучэнне, якое складаецца з лексемы *хо* (бяроза) і лексемы *харё* (журавель). Добра, але пры чым тут бяроза? А пры тым, што яна белая, і семантыка самадзійскага наймення *хохорэй* жажа, што гэта белы журавель. Да азначэння *белы* мы яшчэ вернемся, а цяпер ад лебедзя прайдзем да рыбы. У самадзііскім сусвеце рыбы дзяліліся на своеасаблівыя касты ці катэгорыі, і сярод іх былі тыя, на якія накладалася азначэнне *хэбидя* — святоўны. Гэта, як даводзіць знаўца самадзііскіх моў Наталля Цярэшчанка, шчупак, мянтуз, асяцёр, і ад таго, што яны вадзіліся ў ім, возера Бляда, хутчэй за ўсё, і займела сваё найменне.

Апроч названых рыбін былі яшчэ рыбіны, што мелі светлую луску і атэстоўваліся як сапраўдныя, праўдзівыя. *Святита* (нельма) таксама сярод іх, і ў тым, што тут і там сустракаюцца азёры з найменнем Светлае, пэўна, вінавата і яна, а ў тым, што возера Святое мае такое найменне, магчыма, вінавата не адно яна, але і другія *светлыя* рыбіны.

Алесь РАЗАНАЎ
Працяг будзе

Фота з сайта vtv.by

Возера Волаба.

у якім водзіцца нельма. Адсюль *святинзь* 'лавіць нельму', *святницъ* 'быць багатым на нельму', *святита* 'багаты на нельму'. У гукавой сістэме моў, дзе слова 'святное' ў надзённым ужытку, дзве першапачатковыя лексемы сцягнуліся ў адну, і само слова зазнала кантамінацыю — займела знаёмае і да таго ж культывае значэнне.

Ёсць азёры, у этымалогіі якіх таксама прысутнічаюць найменні рыб, але найменне нельмы сярод іх відавочна вылучаецца, і вылучаецца па той простае прычыне, што і сама нельма вылучаецца сярод астатніх тутэйшых рыбін. Вадзілася яна ў возеры — і возера набывала вагу і перавагу. Вось яе кароткая характарыстыка, выпісаная з Вікіпедыі.

Нельма — паўпрахадная або прэснаводная рыба сямейства ласосевых, падвід беларыбіцы. Яе не беспадстаўна ўважаюць за самую буйную прадстаўніцу гэтага сямейства, бо даўжыня рыбіны нярэдка перасягае 1 м, а вага часам дасягае паловы цэнтнера. Нагульваецца ў апрэсненых марскіх дзялянках і ў нізоўях рэк, на нераст падымаецца ў вярхоўі рэк, а ў некаторых азёрах бытуе стала і калі нерасціцца, то ў прытоках. Па сваіх выдатнасцях з ёю раўняецца адно таймень, рыбіна з гэтага ж сямейства, якая бытуе ў рэках і праточных сцюдзёнаводных азёрах і не заплывае ў мора, ды яшчэ сёмга.

Магчыма, найменне *святита* пэўным чынам распаўсюджвалася і на іх. У пасляледніковы перыяд нельма заплывала далёка ўглыб кантынента — і заплывала і ў іншыя, падобныя на *Святое* і ўсё ж марфалагічна адрозныя па найменні, азёры — у Свяцце і ў Свяцкае, у Святца і ў Святаўскае, у Дрысвяты і ў Свядава, у Асвятя і ў Прасвятя і далей — у Світа, у Світка, у Свацце. А таксама і ў рэкі: так, патамонімы Свяціца, Свянціца, Свячанка, а таксама літоўскія гідронімы *Šventoji, Šventurė, Šventupis, Šventas* сведчаць пра гэта.

Камар

Што такое камар, ведае кожны.

На беларускай мове *камар*, на рускай, на ўкраінскай, на балгарскай *комар*, на польскай, на ніжнелужыцкай, на славенскай *komar*, на верхнелужыцкай *komor*,

Фота з сайта mapbelarus.by

Возера Свіцязь.

на нельму. Што да з'яднанай са словам лексемы *зь*, то гэта, хутчэй за ўсё, не эпітэза, якая не мае свайго значэння і дачасоўваецца да асновы слова самім вымаўленнем і дзела самога вымаўлення, а сэнсавая лексема, лексема са зместам. Якім? На тое, што гідронім *Святита то* трансфармаваўся ў *Свіцязь* менавіта так, паўплывала тая асаблівасць, што ні ў адно, ні ў другое возера не ўпадае ніякі самаістотны вадасцёк, а высмыкваецца з аднаго возера пасачак рэчкі, з другога пасачак пратокі, а з трэцяга, сілкаванага некалькімі ручаямі, пасак ракі Уша.

Тэатральныя ўражанні

Спачатку думала, што смяюся, а гэта аказаліся слёзы

Спектакль «Мудрамер», РТБД

Рэжысёр спектакля «Мудрамер» уразіў мяне шчырасцю і праўдзівасцю. Часта пастаноўшчыкі завуліравана гавораць аб праблемах. А ў спектаклі «Мудрамер» усё настолькі празрыста!

Самыя цёплыя пачуцці ўзніклі ў дачыненні да ігры народнай артысткі Беларусі Таццяны Мархель. У яе гераіні паўсотні нашчадкаў, але ні ў кога няма на яе часу. І бабуля прыходзіць у Міністэрства ўзгадненняў, каб ёй дазволілі заказаць сабе дамавіну. Нават міністр-бюракрат быў уражаны сітуацыяй і адразу ж узяўся тэлефанаваць сваёй маці, якая спачатку сына нават не пазнала. У гэты момант у глядзельнай зале хтосьці ўголос заплакаў.

Дзіяна ШАЙТАНАВА

Сцэна са спектакля «Мудрамер».

Увагу прыцягвае афармленне сцэны: імправізаваны кабінет міністра акружаны смеццем. У кабінете — дываны, пячаткі, ручкі з залатымі пер'ямі, а наўкол — бруд. Гэта своеасаблівая метафара: смецце і бязладдзе, але ніхто гэтага не заўважае. Не бачаць людзі праблем — ні экалагічных, ні сацыяльных. Мы забыліся пра тое, што сапраўды важна.

Ганна РОВІНА

Першы раз у оперы

Спектакль «Карміна Бурана», Вялікі тэатр Беларусі

Музыка, нібы густы мёд, лілася дзесьці з-пад балкона, і мільёны мурашак бегалі па маёй спіне. Галасы хору і гукі аркестра адсылалі кудысьці ў іншае вымярэнне. Мне здалася, атмасфера на сцэне нібы сышла з Дантавага «Пекла». А ў час сольнага выканання Алены Шведавай я мімавольна затрымлівала дыханне, баючыся штосьці ўпусціць, — гэтак моцна ўздзейнічалі музыка і чароўны голас. Словы, што лёталі над сцэнай, былі на латыні, але я разумела, пра што спявае хор, што хвалюе герояў. І ў залежнасці ад інтанацыі выканаўцаў мне рабілася самотна ці весела, сорамна ці балюча.

Паліна НЯДЗВЕЦКАЯ

Сцэна са спектакля «Карміна Бурана».

Урокі Купалы

Спектакль-чытанне «Сны аб Беларусі»,
Тэатр юнага гледача

Глядач чакае дзеянне, дэкарацыі, сюжэт, але гэтага... няма. Спектакль выглядае хутчэй як рэпетыцыя. Нешта наводзіць на думку, што галоўнае сёння адбываецца не на сцэне, а ў глядзельнай зале, і ўсе мы непасрэдна прымаем у гэтым удзел, і перад намі зусім не акцёры — проста людзі, якія чытаюць вершы Янкі Купалы.

Сцэна са спектакля-чытання «Сны аб Беларусі».

Атрымаўся сход аднадумцаў. Адзінае пытанне, што круціцца ў галаве пасля: «Чым быць хочаш?». Адказ відавочны.

Дамініка ПУТЫРСКАЯ

Працягласць спектакля — 45 хвілін, усяго 45, столькі доўжыцца ўрок у школе. Магчыма, гэтыя хвіліны сапраўды стануць урокам для дасведчанага гледача. Калісьці сам Янка Купала вынес урок, зрабіў важныя для сябе высновы з жыцця і лёсаў беларусаў. Спектакль цікавы менавіта тым, што глядач бачыць мноства персанажаў, назірае за рознымі сітуацыямі, якія быццам і не звязаны паміж сабою, але ствараюць адзінае цэлае.

Арына ПАПОВА

Расказваць казку лёгка, а каб пражыць казачна — думаць трэба

Спектакль «Шамаціла», Тэатр юнага гледача

Сцэна са спектакля «Шамаціла».

Падчас гэтага спектакля ваша сумленне пройдзе праверку. І добра, калі вынікі вас задаволяць, інакш цяжкія разважанні забяспечаны. Пасля прагляду вам захацаецца папрасіць прабачэння ў бацькоў, патэлефанаваць маме, з якой даўно не размаўлялі, вы адчуеце патрэбу кампенсавання блізкай ласку, якую не аддалі раней. Пасля спектакля вы пачынаеце цаніць тое, што ў вас ёсць, і будзеце ўдзячныя за тое, што калісьці было.

Пастаноўка поўная сімвалаў. Яна пачынаецца з цікання гадзінніка, якое нагадвае, што ў жыцці ўсё хутка заканчваецца і ўсё мае свой тэрмін. Няўмольны канец жыцця сімвалізуе і клубок, які паціху размотваецца, а потым ніткі пераблытваюцца і рвуцца.

Ангеліна ГАЛУБОВІЧ

Старая хата. Дзед і баба, такія ж старыя, як гэтыя сцены. Ціхая няспешная размова зрэдку перарываецца жартоўнай лаянкай. Здаецца, сялянская ідылія. Усё змяніцца са з'яўленнем Шамацілы — ці то чалавека, ці то духа. У выкананні Веры Кавалеравай гэты дзіўны дамавік падаецца такім сапраўдным, што раптоўна пачынаеш заўважаць таямнічыя супадзенні ва ўласным доме і размаўляць са сваім Шамацілам. Гэты персанаж — філосаф і рэзанёр і, нягледзячы на дзіцячыя паводзіны, падштурхоўвае герояў да правільных рашэнняў, а глядачоў — да разважанняў над вялікімі праблемамі жыцця. Чым жыць — марай ці жорсткай рэчаіснасцю? Ці ўсе людзі вакол вартыя любові? А самі мы вартыя? Ці бывае хлусня дзеля ўратавання? Столькі пытанняў, што і сам Шамаціла на трохсотым годзе жыцця адказаць не зможа.

Ганна РОВІНА

першакурснікаў журфака — 2021

Сюр і сцёб, але Мальер бы ўхваліў

**Спектакль «Тарцюф»,
Рэспубліканскі тэатр лялек**

У тэатра лялек ёсць неверагодны шарм і ўнікальныя магчымасці. Сядзячы ў зале, я адчувала, як кайфуюць акцёры-лялечнікі ад сваёй працы, хаця іграюць спектакль можа соты раз. У «Тарцюфе» на сцэне дзейнічаюць усе разам — лялькі, людзі, дэкарацыі. Нават прачытаўшы п'есу, ты ўсё роўна да канца не ведаеш, што будзе далей. Спектакль здзіўляе!

Анастасія ЦЁСЬ

Я ўпершыню была на спектаклі для дарослых у тэатры лялек. Мне вельмі спадабаўся дызайн лялек. Выцягнутыя формы, дзівакаватыя твары, асобныя часткі целаў (рукі, напрыклад), якія жывуць сваім жыццём, — усё гэта стварае індывідуальныя, харызматычныя вобразы.

Камедыя Мальера на сцэне тэатра лялек нават прымножылася сэнсавая — абзавялася спасылкамі на сучаснасць, і ніхто з гледачоў не баяўся шчыра смяяцца.

Алена МАЧАЛАВА

Мяне ўразіла шматаліччэ лялек у «Тарцюфе». Служанка Дарына прадстаўлена, напрыклад, дзвюма лялькамі: звычайная па памеры побач з іншымі персанажамі, яна раптам становіцца сваёй міні-версіяй побач з гаспадаром дома Аргонам. Вылучаецца лялечная інтэрпрэтацыя Тарцюфа: на твары найперш заўважны зубы. Ён майстар загаворваць зубы і вось-вось учэпіцца імі ж у маёмасць Аргона.

Ксенія ПЯТРОЎСКАЯ

Фота з сайта puppet-minsk.com.

Сцэна са спектакля «Тарцюф».

«Тарцюф» Аляксея Ляляўскага — прадукт асаблівых і можа камусці не спадабацца. Ён не такі прыкра-салодкі, як зефір, аднак і не такі горкі, як рэдзька. Хутчэй спектакль нагадвае чырвоны яблык, спелы і прыгожы звонку, а як пакаштуйеш — пікантна кісаваты. Смачна!

Яўгенія ЛЮБІНА

Дзякуючы інтанацыям акцёраў персанажы, якія не выклікалі ў мяне асаблівых эмоцый, калі чытала твор Мальера, пачалі іграць новымі фарбамі. Крыклівая пані Пярнэль выклікала такое раздражненне, што хацелася, каб яна хутчэй сышла. Шапялявы Валер відавочна не вылучаецца мужнасцю. Рэзанёр Клеант задуманна курыць і невыразна спрабуе штосьці давесці Аргону, які яго зусім не слухае. Агідны голас Тарцюфа чуюць і так прыкра, а ён яшчэ суправаджаецца роханнем.

Праблема крывадушша застаецца актуальнай і сёння, і мы сутыкаемся з тарцюфамі ўсё часцей.

Марыя АСМАЛОЎСКАЯ

Герой не свайго часу

Спектакль «Кар'ера доктара Рауса», РТБД

Простая сцэна, некалькі металічных канструкцый, чырвоныя лічбы пад столлю. 1523 год. А вы ўпэўнены? Планшэт, электронная ўказка, іншыя атрыбуты сучаснага офіса. Малады Францыск Скарына спрабуе захапіць сваёй прапановай уладальніка друкарні Віктара Бабіча.

Адзін за адным на сцэне з'яўляюцца героі гэтай гісторыі. Але цвік праграмы — Файны хлопчык у галіфе. Персанажы Уладзіслава Ноздрына (Юрчык, Юрген, Індржых і г. д.) запамніліся найбольш. Першы раз з'явіліся дрыжыкі, калі Юрка, стоячы на краі сцэны, груба выскаліўся на гледачоў. А потым было пастаяннае адчуванне дэжавю.

Я ўяўляла сябе на месцы Доктара і не магла зразумець, чаму ўсе «яны» так да яго ставіцца. «Яны» — гэта грамадства. Усе людзі, што залежаць ад шэрасткі свайго мыслення і жыццёвай руціны. Усе, хто лічыць бескарыслівае жаданне змяніць будучыню бязглуздыцай, а шчырае імкненне — смеласцю дурня.

Паліна КАСПЯРОВІЧ

Аўтары ўзнялі тэму самавызначэння беларусаў, якіх героі спектакля называюць ці «рюскімі», ці падпіхваюць да палякаў. Мяне ўразілі філасофскія маналогі Доктара Рауса (Д. Давідовіч). Ён як быццам чакаў ад гледачоў ухвалення сваіх дзеянняў, усталяваючы нябачны кантакт з публікай.

Увогуле, тэатр развівае мысленне і ўяўленне. Мы самі дабудоўваем у сваёй галаве карцінку, прапускаем праз сябе падзеі на сцэне.

Кірыл ДЗМІТРУК

Ігру акцёраў хочацца ацаніць не «веру» Станіслаўскага, а сваім, беларускім «адчуваю». Тры гадзіны майго жыцця, прысвечаных Францыску Скарыну, вырашцілі

Фота з сайта rtd.by.

Сцэна са спектакля «Кар'ера доктара Рауса».

абсалютна новае зерне патрыятызму, яшчэ больш падкрэслілі важнасць беларусаў як нацыі. Для сябе вырашыла: трэба часцей размаўляць па-беларуску.

Варвара НЕСЦЯРЭЎСКАЯ

Тры жанчыны — адзін лёс

Спектакль «Тры Жызэлі», РТБД

Памятаю, як перахапіла дух у той момант, калі на сцэне вытанчаная Францыя змянілася на такую знаёмую Беларусь. Няўжо гэта мы? Можа, нас не навучылі любіць ці ў нас няма гэтага ў крыві? Я ўсяго 18 гадоў жыву на свеце, таму тэма падаецца актуальнай.

Мне як чалавеку, схільнаму насіць ружовыя акуляры, было балюча раптам усвядоміць, што не заўсёды ўсё заканчваецца як у казцы. Можа, жыццё чалавека поўнаасцю падуладна лёсу і нам застаецца толькі назіраць? Як твой каханы гіне ад удару токам, бачыць вочы бацькоў і ведаць, што гэта апошні раз, наведваць мужа ў турме? А можа, менавіта ў гэтым сэнс — калекцыяніраваць моманты? Была ж у галоўнай гераіні магчымасць вярнуцца ў Францыю...

Калі я выйшла з глядзельнай залы, сказала сабе адну важную рэч: «Даша, не бойся нічога! У цябе занадта мала часу для гэтага». Мы часта баімся зрабіць першы крок...

Дар'я ДРОЗД

Сцэна падзелена на тры часавыя прасторы. Бліжэй да гледачоў — Францыя пачатку 1940-х. Пасярэдзіне — беларуская вёска Карзуны 1957 года. У глыбіні сцэны — тая ж вёска ў 1999-м. Дзеянне пераходзіць з адной прасторы ў іншую. Прадстаўляюцца такім чынам адразу тры спектаклі.

То мы бачым старую Жызэль, якая амаль без акцэнта размаўляе па тэлефоне. А вось перад намі ўжо маладзенькая Жызэль — уся ў белым.

Лёс мяняе яе неверагодна. Але дзіўна: як лёгка танцуюць усе тры Жызэлі. І мараць, і вераць, і любяць.

Вікторыя РЫХТЭРС

Гэтая гісторыя падаецца зусім проста і зразумелай. Але так цікава назіраць за галоўнай гераіняй, як яна пачувае сябе ў розных эпохах, як духоўна расце. Адначасова баязлівая і моцная атрымалася «летняя» Жызэль у Людмілы Сідаркевіч. Зацапіла лёгка і жывая ігра Гражыны Быкавай, якой вельмі пасуе роля вясенняй гераіні. І, вядома, крануў вобраз сталай Жызэлі ў выкананні Галіны Чарнабаевай.

У спектаклі галоўнае — дыялогі і маналогі артыстаў. Акцэнт рэжысёр робіць на гісторыі і чалавеку ўнутры яе. Парадокс: змяняецца ўсё — час, улада, палітыка, а Жызэль застаецца гэтка ж: высокая, годная, моцная, разам з тым пачуццёвая, ранімая. Жызэль непераможаная...

Кірыл ДЗМІТРУК

Фота з сайта rtd.by.

Сцэна са спектакля «Тры Жызэлі».

Ад рэалістычнасці і суровасці момантаў кідала ў дрыжыкі. І ў гэтым вялікая заслуга акцёраў. Страх, агрэсія, адданасць, любоў да жыцця і юнацкая легкадумнасць — кожны з акцёраў, нават тыя, хто выконваў ролі другога плана, сыграў у спектаклі так, што гледачы паспелі прасякнуцца да іх: да каго — нянавісцю, да каго — разуменнем і спачуваннем.

Варвара НЕСЦЯРЭЎСКАЯ

Падрыхтавала Таццяна ПРАНОВІЧ

Мінск не спіць

Ва ўнутраным дворыку Мемарыяльнага музэя-майстэрні З. І. Азгура ў Мінску пры падтрымцы праекта *Cinemascope* і Асацыяцыі маладых беларускіх кампазітараў праходзіць IX фестываль нямога кіно і жывой музыкі «Кінямо». Як заўсёды, арганізатары падрыхтавалі цікавую і вельмі разнастайную праграму. Стужкі розных жанраў і розных краін аб'яднаны дзвюма агульнымі характарыстыкамі — гордай нематою і вытрыманасцю часам. З запланаваных пяці паказаў чатыры ўжо мінулі, таму спяшаемся падзяліцца з вамі ўражаннямі.

Нямыя фільмы

Афіша мерапрыемства па традыцыі вызначае наперад яго праграму. Сёлетні фестываль стартаваў фільмам «Сем шансаў» вялікага і непераўздызнага амерыканскага рэжысёра, класіка сусветнага кінематографа і легендарнага камедыянта Бастэра Кітана. Абаяльны кадр з трыма галоўнымі героямі, якія, сядзячы на траве, паўтараюць кампазіцыю вядомага будыйскага сімвала Сандзару (нічога не чую, нічога не бачу, нічога не скажу), увенчвае сабой афішу і задае танальнасць для ўсяго паказу.

Дарэчы, без коміка Бастэра Кітана, які гуліва звесіў ногі на лагатып мерапрыемства, не абыходзіцца амаль ніводны сезон «Кінямо». Фільм адкрыцця «Сем шансаў» — адзін з найцікавейшых прыкладаў акрабачна-цыркавога кінематографа гэтага віртуознага міма. Сюжэт карціны, як і дадзены пасаж, да камічнага прасты: маладому чалавеку на грані банкроцтва далёкі родзіч пакідае неймаверную грашовую спадчыну... Пакідае, але з адной умовай: спадчыннік павінен быць жанатым. Па ўсіх правілах вострасюжэтной драматургіі тэрмін здзелкі заканчваецца ў той жа дзень!

Як кажуць, панеслася! Дзяўчына галоўнага героя, само сабой, упарціцца, незнаёмкі адразу не гараць жаданнем выходзіць замуж, а час прыціскае... Напрыканцы, калі ўвесь горад даведаецца, які выкуп чакае шчаслівую нявесту, велічэзная калона маладых жанчын у шалёным парыве рванецца наўздагон абамлеламу герою. І ўсё гэта — у ліхаманкавым тэмпе дзёрзкага, неканвенцыянальнага кіно першай паловы XX стагоддзя, яшчэ не абцяжаранага фармальнымі канонамі і больш падобнага да стыхійнага балагану.

Такая дураслівая і злёгка інфантальная інтанацыя вызначае большасць фільмаў актуальнай праграмы. Гэта, вядома, ніякім чынам не адбіваецца на вартасці карцін. Ад эфектных выбрыкаў французскага авангардыста Рэнэ Клера ў фільмах «Парыж заснуў» і «Антракт» да сюррэалістычных эксперыментаў Луіса Бунюэля ў «Андалузскім сабаку»; ад камедыйных паваротаў кітанаўскіх «Сямі шансаў» да абстрактных «дзівацтваў»

Кадр з фільма «Сем шансаў» (1925).

Мана Рэя ў стужцы «Пакінце мяне ў спакоі» — паўсюль адчуваецца той дзіцячы запал першых кінематографістаў, з якім пакараліся імі прасторы маладога мастацтва.

Жывая музыка

Нельга не згадаць, што ўсе кінапаказы суправаджаюцца жывой музыкай, напісанай наўмысна для іх! Толькі ўявіце, месяцы працы, адна- або дзвюхгадзінныя партытуры для некалькіх інструментаў — і ўсё дзеля разавога жывога выступлення на пацеху публікі! З аднаго боку, несучасны, непрактычны падыход, які, тым не менш, вельмі падкупляе. А з іншага — чым гэта не метафара самога кіно? Высілкі сочень людзей, агромністыя рэсурсы і грашовыя сродкі канвертуюцца ў выніку ў паўтары-дзве гадзіны сядзення ў цёмнай зале, у паўтары-дзве гадзіны глядацкага баўлення!

Тут дарэчы будзе ўспомніць гісторыю «амузычвання» нямых кінастужак. Увогуле, нямым фільмам жа заўсёды акампаніравалі музыканты, гэта абавязковая частка любога тагачаснага кінапаказу. Прычым нярэдка бывала так, што адзін і той жа твор у розных кінатэатрах ішоў пад розную музыку. Гэтую вытворчасць спрабавалі манапалізаваць: аўтары кінафільмаў пісалі або замаўлялі акампанемент для сваёй карціны. Скажам, славыты Чарлі Чаплін, чалавек-аркестр, для многіх сваіх стужак напісаў і суправаджэнне. Але істотна на сітуацыю яно не паўплывала.

У выніку сёння маем бясконцыя спрэчкі амацараў рэтракінематографа наконт таго, які «саўндтрэк»

Кадр з фільма «Парыж заснуў» (1923).

кананічны, а які больш пасуе той ці іншай карціне. Часам бываюць і адваротныя сітуацыі: спрацацця няма аб чым, бо да фільма не захавалася ніводнай партытуры. У такім выпадку вельмі да месца сучасныя кампазітары з іх ідэямі. Некаторыя стужкі на правах класікі, якая не старэе, увесь час падлягаюць новым музычным інтэрпрэтацыям. Трэба сказаць, карціны з такім статусам годна глядзяцца ў суправаджэнні як арыгінальных гукавых дарожак, так і новапрыдуманых варыяцый на тэму.

Музычныя кінапаказы ў дворыку дома па адрасе Азгура, 8 — працяг даўняй традыцыі акампаніравання «ціхіх» фільмаў і спроба яе асучасніць. Да супрацоўніцтва запрошаны кампазітары з Беларусі, Польшчы і Германіі. Заўсёднікі «Кінямо» — выканаўцы *Five-Storey Ensemble* і творцы-складальнікі Віталій Эпаў ды Вольга Падгайская, пастаянныя партнёры фестывалю, — таксама на месцы. Беларускія эксперыментатары ад свету акадэмічнага музыцыравання, яны з вялікай адказнасцю ставяцца да справы пастаноўкі голасу старым кінакарцінам.

У суправаджэнні да фільма «Парыж заснуў» 1923 года артыстамі быў выкарыстаны надзвычай рэдкі электрамузычны інструмент тэрменвокс, амаль равеснік карціны. Пад акампанемент тэрменвокса прайшлі ўсе дваццатыя. Асабліва паляубіўся ён авангарду як найлепшы адпаведнік эпохі, які арганічна спалучае тэхналогію і мастацкі патэнцыял, спараджаючы музыку, што выразна адгукаецца ў сэрцы сучаснага чалавека. Игра на гэтым

Кадр з фільма «Кабінет Доктара Калігары» (1920).

інструменце больш падобная да шаманскага рытуалу заклікання добрага надвор'я. Уласна кажучы, выканаўца Арцём Атрашэўскі і займаўся гэтым перад сеансам.

Свежае паветра

Усе кінапаказы адбываюцца пад адкрытым небам ва ўтульнай атмасферы дворыка майстэрні Заіра Азгура. Як абяцаюць арганізатары, летні кінатэатр будзе працаваць і ў дождж, і ў спёку, не зважаючы на пагодныя ўмовы. Тым больш не трэба непакоіцца, калі ў працэсе бярэ ўдзел тэрменвокс. Ва ўмелых руках гэтае прыстасаванне магіяй электрамагнітных хваляў разгоніць любыя хмары. А яшчэ лепш з гэтай задачай спраўляюцца самі фільмы, бо ад іх часта немагчыма адарвацца. Успомнім той жа «Парыж заснуў» рэжысёра Рэнэ Клера...

Фільм адчуваецца як «свежае паветра» (нават на фоне сучаснага кіно), ды і ў змесце зашыты матывы бунтарства і асвятляльнага брызу гарэзлівасці. Стракатая група герояў раптам адкрывае, што ўсе парыжане, а, магчыма, і ўсе людзі на планеце, акрамя іх, застылі ў нейкім летаргічным сне. Доўга не думаючы, яны вырашаюць, што для жыцця дастаткова і адно аднаго, і разам пачынаюць пракудзіць і весяліцца. Купанне ў гарадскіх фантанах, дробны і не надта крадзеж, гульні і выпіўка на вяршыні Эйфелевай вежы ды ў шыкоўна абсталяванай каморцы з «Монай Лізай» на сцяне...

«Парыж належаў ім», — даводзіць інтэрцітр. Канешне, потым героі ачوماюцца і зразумеюць, што без людзей сумна, і ўсё іх новапрыдбанае багацце не мае сэнсу пры такіх абставінах. Яны пачынаюць шукаць спосаб вылучыць свет, раскрыюць прычыну катаклізму і г. д. Але цяпер гэта ўжо няважна. Трапна падабраныя жартаўлівае і гулівае інтанацыі, якія распальваюць у грудзях агонь падлеткавай бесклапотнасці, саграваюць лепш, чым плед, абавязковы на падобных *open-air* мерапрыемствах.

Відаць, тое ж самае адчуваюць і наведвальнікі фестывалю, бо, як ні дзіўна, людзі прыходзяць сотнямі (літаральна!). Сярод 250 запланаваных месцаў занята ў сярэднім... Як думаеце, колькі? Ажно трыста! Квітка распрадаюцца задоўга да пачатаку ўласнага сеансу, а перад самім кінапаказам да касы выстройваецца чарга ў спадзеве займець які-небудзь вернуты квіточак або некай дамовіцца і купіць праход, каб сядзець хаця б на зямлі. Самае ў уражлівае заключэнне ў цане аднаго месца — за права прысутнічаць трэба аддаць 15 рублёў! Гэта неверагодны поспех у сённяшніх умовах!

Неверагодны, але цалкам заслужаны! Заўважна, што арганізатары стараюцца, робяць сваю справу з любоўю і ўвагай, атрымліваючы ад гэтага асалоду і, што заканамерна, удзячную аўдыторыю. Відаць, з якой гордасцю супрацоўнікі музея раскажваюць аб такім вялікім попыце, як ветліва яны сустракаюць новых людзей. Іншымі словамі, фестываль «Кінямо» — узор для арганізатараў кінаімпрэз, дзе сышлося літаральна ўсё: добрае надвор'е, сыграная каманда, клапатлівае кіраванне, цудоўны рэпертуар і, нельга не ўлічыць, адкладзены попыт кінааматараў.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Вязень Бярозы-Картузскай

Хто глядзеў легендарны польскі кінафільм «Чатыры танкісты і сабака», той, відаць, памятае не толькі яго герояў, не толькі мужа нага сабаку, але і мелодыю, а можа і песню «Ака». А вось яе словы напісаў польскі паэт Леон Пастэрнак (1909—1969), які нарадзіўся ў Львове ў яўрэйскай сям’і, што пераехала ва Украіну з Тулы яшчэ ў 1880-я.

У 1920-я гады малады чалавек уступае ў Камуністычную партыю Польшчы і становіцца яе актыўным удзельнікам. Піша сатырычныя вершы для перыядычных выданняў «левага», камуністычнага характару. Распаўсюджвае лістоўкі, пракламацыі, брашуры. Адным словам, займаецца агітацыйнай дзейнасцю.

Некалькі разоў юнага рэвалюцыянера затрымлівалі польскія ўлады. Двойчы Леон Пастэрнак трапляў за крата Бярозы-Картузскай — польскага канцэнтрацыйнага лагера на тэрыторыі Берасцейшчыны. Памяць пра гэтую жалівую мясціну жыве ў Беларусі і цяпер. Праз здзекі лагэрнай адміністрацыі Бярозы-Картузскай прайшлі многія знакамітыя людзі. Сярод іх — польскі пісьменнік, аўтар дэтэктыўных раманаў і апавесцей Ежы Эдзгей (1912—1983; сапраўднае імя — Ежы Карыцкі). Прадстаўнік знатнага нагайскага роду, які пасяліўся ў Літве яшчэ ў XVI стагоддзі. Родавае прозвішча — Эдыгея, што, відавочна, паўплывала і на выбар пісьменніцкага псеўданама.

Вывучаў права ў Варшаўскім універсітэце. Падчас вучобы далучыўся да маладзёжнага нацыянальнага руху. Быў некалькі разоў арыштаваны. Некаторы час знаходзіўся ў Бяроза-Картузскім канцэнтрацыйным лагэры. Як пісьменнік дэбютаваў даволі позна — у 1960-я гады. Але паспеў напісаць і выдаць болей як 50 дэтэктыўных раманаў. Загінуў у аўтамабільнай катастрофе.

З вязняў лагера ў Бярозе-Картузскай — і ўкраінскі пісьменнік і публіцыст Раман Гут-Кульчыцкі (1907—1945), аўтар кнігі «У агні і крыві» (1930; перавыдадзена ў 1996 годзе). Пакаранне ў Бярозе адбываў са снежня 1934-га да кастрычніка 1935 года.

Што да Леона Пастэрнака, то польскі паэт пасля вяртання з лагера пераехаў у Варшаву. Набыў літаратурную папулярнасць. Разам са славутым Станіславам Ежы Лецам заснаваў кабарэ «Тэатр перасмешнікаў», якое, праўда, пасля васьмі імпрэз было закрыта польскімі ўладамі. Падчас далучэння Заходняй Украіны да Савецкага Саюза спадар Леон знаходзіўся ў Львове. Як і многія іншыя прадстаўнікі львоўскай інтэлігенцыі, пачаў актыўна супрацоўнічаць з савецкай уладай. Леон Пастэрнак разам з іншымі польскімі пісьменнікамі падпісаў зварот, у якім віталася ўваходжанне Заходняй Украіны ў склад Савецкага Саюза. Працаваў у рэдакцыі львоўскай газеты на польскай мове «Чырвоны штандар». 17 верасня 1940 года

паэта прынялі ў члены Саюза пісьменнікаў Украінскай ССР.

У СССР у 1941 годзе выйшла кніга Л. Пастэрнака «Выбраныя вершы», а ў 1944-м — зборнік «Словы здалёку». У час Вялікай Айчыннай вайны Леон Пастэрнак — афіцэр 1-й дывізіі пяхоты імя Тадэвуша Касцюшкі. Як вядома, першы бой гэтага вайсковага фарміравання адбыўся пад паселішчам Леніна Магілёўскай вобласці 12—13 кастрычніка 1943 года. Дывізія знаходзілася ў аператыўным падпарадкаванні 33-й арміі Заходняга фронту.

Пасля вайны Леон Пастэрнак прадоўжыў творчую працу. Разам са Станіславам Ежы Лецам узнавіў выданне сатырычнага часопіса «Шпількі», які быў добра вядомы ў Беларусі, Савецкім Саюзе. Некаторы час Леон Пастэрнак займаў пасаду намесніка старшыні Саюза польскіх пісьменнікаў. Сярод ўзнагарод літаратара — ордэн «Сцяг Працы» I і II ступеняў, афіцэрскае крыж Ордэна Адраджэння Польшчы і Залаты Крыж Заслугі.

Усе гэтыя факты, несумненна, з’яўляюцца цікавымі і з пункту гледжання беларускага літаратурнага краязнаўства. Відавочна, што беларускія адрасы — не толькі Бяроза ці Бяроза-Картузская, Леніна, Магілёўшчына — згадваюцца ў мастацкіх і дакументальных публікацыях Леона Пастэрнака, у эпістэлях, іншых матэрыялах. Варта толькі зазірнуць на іх старонкі і адшукаць.

Мікола БЕРЛЕЖ

Кожны экспанат з гісторыяй

Для чаго патрэбна ступа, апроч як для палётаў Бабы Ягі?

Спадчына беларускага народа — найлепшая глеба для выхавання ў моладзі патрыятызму, любові да роднай краіны, павагі да яе гісторыі. І ў гэтым вялікую ролю адыгрывае музейная справа, у тым ліку стварэнне этнаграфічных куткоў, пакояў, музэяў у навучальных установах.

Такая работа дазваляе адразу ж вырашыць некалькі актуальных пытанняў. Па-першае, збор экспанатаў захоўвае для нашчадкаў прадметы побыту, адзення. Па-другое, падчас этнаграфічных экспедыцый навучэнцы глыбей знаёмяцца са старадаўнімі прадметамі, іх прызначэннем, цікавяцца гісторыяй сваёй зямлі. І, па-трэцяе, створаныя экспазіцыі дазваляюць праводзіць экскурсіі для новых пакаленняў студэнтаў і школьнікаў, падштурхоўваць іх да вывучэння сваёй спадчыны.

Пяць гадоў таму на пасяджэнні літаратурнага клуба «Катарсіс» Гродзенскага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта ў яго ўдзельнікаў узнікла ідэя арганізаваць у кабінэце беларускай мовы, дзе звычайна і збіраліся маладыя паэты ды прэзаікі, куток з элементамі побыту беларусаў. Гэта дазволіла б стварыць спрыяльную творчую атмасферу ў вучэбным пакоі, пазбавіць яго залішняй афіцыйнасці. І неўзабаве з’явіліся першыя міскі, прасы, кошыкі, дамацканыя кашулі. Куток пачаў сваё жыццё. Такі пачын зацікавіў валанцёраў універсітэта, і яны таксама далучыліся да збору прадметаў даўніны. Неўзабаве кабінет беларускай мовы ўжо не мог умясціць усе сабраныя рэчы, і кіраўніцтва ўніверсітэта выдзеліла пад экспанаты асобнае памяшканне. Так ва ўніверсітэце з’явіўся музей беларускай этнаграфіі, які налічвае каля 290 экспанатаў. Сярод іх — каменныя сякеры, прылады для здабывання агню каменнага веку, грошы, што былі ў абароце ў часы Рэчы Паспалітай і царскай імперыі, дакументы 1920—1930 гадоў, посуд, адзенне, прылады працы XIX — пачатку XX стагоддзя. Кожны прынесены валанцёрамі экспанат мае сваю гісторыю, якую з задавальненнем вывучаюць студэнты.

Метал заўсёды быў у чане, і таму беларусы, каб не траціцца на металічны званочак, сталі вырабляць кляпа — невялічкую драўляную скрыначку з палачкай на дроце ўнутры. Яго вешалі карове на шыю, і пры руху палачка білася аб скрыначку, а ў лесе, дзе пасвілася жывёла, было выдатна яе чуваць. Або трапало — плоская драўляная прылада ў выглядзе рыцарскага мяча для трапання льну. Ці не адтуль пайшла аналагічная назва надта гаваркіх людзей? Ёсць сапраўднае ярмо, пра якое столькі чулі ў прыказках, але мала хто бачыў на свае вочы. А наколькі цікава даведацца, чаму збаны, міскі, макітры бываюць чырвоныя, чорныя, бліскучыя. А ўся справа ў тэхнало-

Фрагмент экспазіцыі.

гіі абпальвання. Чаму кошык для бульбы паўтара метра ў дыяметры ды яшчэ з накрывкай? Для чаго патрэбна ступа, апроч як для палётаў Бабы Ягі?

На гэтыя і шматлікія пытанні адказваюць гасцям музэя падчас экскурсій. А іх і нямала. Так, летась музей наведала болей як 700 чалавек. Прычым не толькі нашы, але і замежныя студэнты. І адкрылі для сябе шмат новага і цікавага. Хаця часам і экскурсаводам даводзіцца дзівіцца: нігерыйскія студэнты, убачыўшы прас на вулях, пацікавіліся, хто прывёз яго ў музей з Нігерыі, паколькі ў іх у вёсках выкарыстоўваюць такія ж самыя.

Апроч экскурсій, музей этнаграфіі служыць выдатным месцам і для розных іншых мерапрыемстваў. Тут праходзяць пасяджэнні літаратурнага клуба «Катарсіс», паказныя этнамоды, літаратурныя квесты.

Час імкліва рухаецца наперад, і прывычнае ўчора сёння становіцца для многіх невядомай гісторыяй. І вось ужо ў музеі пачалі з’яўляцца рэчы XX стагоддзя: друкарская машынка 1930-х гадоў з польскімі літарамі, фотаапараты 1950-х, сярод якіх і адзін шпіёнскі вузакплёначны, лямпавыя тэлевізары і г. д.

Паступова ўкараняецца ва ўніверсітэце і новая традыцыя: усе першакурснікі абавязкова наведваюць музей, каб пазнаёміцца з гісторыяй свайго народа, дакрануцца да яго традыцый, пераканацца ў таленце і багатай фантазіі продкаў.

Віктар ВАРАНЕЦ, стваральнік і кіраўнік музея беларускай этнаграфіі ГрДМУ, фота аўтара

Выстаўка «Пакуль памяць жывая!», прысвечаная 77-й гадавіне вызвалення горада Оршы ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, адкрылася ў Аршанскай гарадской мастацкай галерэі імя У. А. Грамыкі ў межах ужо традыцыйнай патрыятычнай акцыі «Памяць сэрца». Калі ў Оршу ўвайшлі войскі 3-га Беларускага фронту, у горадзе, ператвораным у руіны, засталася каля 3000 жыхароў. 41-му вайсковаму аб’яднанню і часцям, якія вызначыліся ў баях, прысвоены ганаровыя найменні «Аршанскія». За мужнасць і стойкасць, праяўленыя жыхарамі ў гады вайны, у 1984 годзе Орша ўзнагароджана ордэнам Айчыннай вайны I ступені, а ў 2009 годзе Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі — вымпелам «За мужнасць і стойкасць у гады Вялікай Айчыннай вайны». У экспазіцыі прадстаўлены работы на ваенную тэму з фондавых сховішчаў Музейнага комплексу гісторыі і культуры Оршы, якія дазваляюць наведвальнікам зірнуць вачыма мастакоў на трагедыю і гераізм тых дзён. У межах выстаўкі ў гасцёўні галерэі дэманструецца фільм Эдуарда Навагонскага «Мастак-франтавік Мікалай Паляноў», зняты да 100-годдзя з дня яго нараджэння. Дарэчы, у фондах Музейнага комплексу захоўваецца болей як 70 работ майстра.

Прыгожым падарункам гамяльчанам і гасцям горада да Дня Незалежнасці Рэспублікі Беларусь стала адкрыццё інтэрактыўнай пляцоўкі «Зялёны лабірынт» у дзяржаўнай гісторыка-культурнай установе «Гомельскі палацава-паркавы ансамбль». Тут размешчаны ўтульныя домкі-інсталіцыі казачных істот — гномаў, эльфаў, хобітаў і фей, якія прыйшлі з міфаў, легенд і цудоўных гісторый, расказаных вялікімі пісьменнікамі. У XVIII — XIX стагоддзях лабірынты з жывой агароджы былі традыцыйным упрыгажэннем многіх палацавых садоў і паркавых комплексаў Еўропы, а шпацыр сярод забытых сцёжак ператвараўся ў вельмі папулярную забаўку для арыстакратаў. Князі Паскевічы, уладальнікі Гомельскага маёнтка, таксама ўпрыгожылі парк лабірынтам з ёлак, каб здзіўляць сваіх гасцей. Гомельскі палацава-паркавы ансамбль працягвае традыцыі мінулых гадоў і запрашае здзейсніць падарожжа па забытых сцёжках зялёнага лабірынта. Асноўны яго элемент — ёлка звычайная, якая фарміруе каскад сцен і галоўную прастору, што складаецца з болей як 1000 дрэў! А яшчэ ў лабірынце пасяліліся велічныя паўліны! За прыгажосць і яркасць іх называлі жар-птушкамі.

Фотавыстаўка «Там возера Свіцязь, як шыбіна лёду, ляжыць паміж дрэваў цянiстых» працуе ў Доме-музеі Адама Міцкевіча ў Навагрудку. У экспазіцыі прадстаўлены 15 фатаграфій унікальнага і найвялікшага ў Гродзенскай вобласці возера з фондаў гэтай установы. Свіцязь — адно з найпрыгажэйшых водных люстэркаў у нашай краіне і прэтэндуе на званне найпрыгажэйшага ў Беларусі. У возера амаль ідэальная круглая форма, чыстая празрыстая вада. Аўтар здымкаў — Аляксандр Ласмінскі, заслужаны журналіст Беларускага саюза журналістаў, кіраўнік народнага фотаклуба «Гродна», аўтар 38 кніг і арганізатар звыш 400 фотавыставак у Беларусі і за мяжой, лаўрэат рэспубліканскіх і міжнародных конкурсаў у галіне фатаграфіі і тэлебачання. Творца ўзнагароджаны медалём Францыска Скарыны і нагрудным знакам Міністэрства культуры «За ўклад у развіццё культуры Беларусі».

Міра ІЎКОВІЧ

Для таго, каб кнігі прываблівалі дзяцей, бібліятэкары Зэльвеншчыны ладзяць розныя цікавыя выстаўкі. Вось, напрыклад, у Елкаўскай сельскай кніжніцы можна трапіць пад «Кніжны дождж». Выстаўка пад такою назваю стварае ілюзію чараўніцтва: экспанаты размешчаны пад вялікім парасонам. Назва міні-экспазіцыі таксама аформлена цікава — на вялікіх «кроплях» дажджу. З назвы ўніз звязваюць іншыя кропелькі, якія трымаюць кнігі. Глядзіш, і сапраўды ідзе «Кніжны дождж»! Кроплі-смайлікі заўзятая глядзяць на дзяцей, запрашаючы да чытання. Унізе, пад праманістым сонейкам, размясціліся астатнія экспанаты. Уся канструкцыя вельмі яркая, тым самым выклікае яшчэ большую ўвагу. Дзеці з задавальненнем трапляюць пад «Кніжны дождж», каб выбраць што-небудзь цікавае. Безумоўна, выстаўка абуджае цікавасць да чытання.

Вольга КАМЯКЕВІЧ

Простыя рэчы

Верасы, лепшыя ад дываноў

У назвах кніг паэтэсы, дзіцячай пісьменніцы Іны Фраловой амаль заўжды фігуруюць лясныя альбо раслінныя матывы. І гэта не дзіўна: лес увасабляе для літаратаркі радзіму, там сканцэнтраваны сілы, якія жывяць на тхненне і служаць невычэрпнай крыніцай вобразаў. Неяк у прыватнай размове пісьменніца прызналася, што не можа спакойна прайсці міма смецця, пакінутага ў лесе чалавекам. Яно можа стаць прычынай пажару, гібелі безабаронных лясных насельнікаў, птушанят, раслін. Пісьменніца збірае яго і выносіць на сметнік. Пра тое, чым ёй дарагі лес, сённяшняя размова з Інай Фраловой.

— Вы — аматарка лясных паходаў. Ходзіце ў лес не толькі па грыбы ды ягады. Што вам даюць гэтыя вандроўкі для ўнутранага свету, для мастацкага светабачання?

— Так, сапраўды, вельмі люблю лес. І шукаю магчымасць як мага часцей наведаць яго. І гэта — не аматарства лясных паходаў і ніколі ім не было, а ўнутраная патрэба. Лес — мой храм, лекар, казка, лес — цэлы Сусвет. Неяк пафасна атрымліваецца, але, калі казаць проста, гэта заўсёды сустрэча з Радзімай. Напэўна, верш больш дакладна адкажа на пытанне:

Жывыя абразы

Удоўж гасцінца бор зялёны.
Шуміць: відаць, пазнаў здалёк.

Фота з асабістага архіва Іны Фраловой.

Насустрач з кошыкам — мадонна,
Пры ёй калмаценькі Ваўчок.
— Дзень добры!
— Добры дзень, вам дзеткі!
— У лес?
— Пайшлі баравікі...
І хустку белую суседкі
Ураз схавалі хмызнякі.
Каб ведаў ты, смалісты, гонкі, —
Лепш дываноў мне верасы,
А меднагорыя сасонкі —

Яны... жывыя абразы!
Ад ішчасія хочацца заплакаць,
Да горла падкаціў камяк.
Але той самы зноў сабака,
Нібы абвуглены смаляк,
Стаіць слупом сярод дарогі,
А побач, метраў з пяцьдзесят,
Ледзь цягне цётка Зоя ногі.
— Дахаты ўжо?
— Ага, назад.
— Надоўга?
— Жджэ сталіца! — даю з усмешкаю адказ.
— А... прыбыла, каб памаліцца ў Шыпках на свой іканастас.

Патлумачу пра Шыпкі. Хоць і на радзіла ў Мінску, але дзяцінства, усе вакацыі, (ды што вакацыі — усе выхадныя!) былі вясковымі. А вёсачка расцягнулася па беразе ракі і схавалася сярод светлых бароў. У які бок ні пойдзеш, за раку ці на гасцінец, — не размінешся з лесам. Калі была маленькая, не стамлялася назіраць з акна хаты, як кожную раніцу магутны волат узнімае са сваіх нетраў сонца.

— Цяпер можна бываць у лесе часта. Асабліва калі ёсць лецішча. А як вы абыходзіцеся без яго ўзімку, позній восенню?

— О, тут можна і пажартаваць: сказаць, што сустракаемся ў снах! Тым больш што паэткам дазваляецца быць крыху з «вар’яцінкай»! А калі сур’ёзна, мы ж не заўсёды побач з тымі, каго любім. Не трымаем кожны момант за руку дзяцей, не маем магчымасці кожны дзень бачыцца з бацькамі, але ведаем, што яны ёсць у нашым жыцці, тым і жывём.

І ў маім выпадку можна правесці тую ж аналогію.

— Падзяліцеся, што ў жыцці прыроды вы заўважалі падчас вашых вандровак. Гэта можа быць любы цікавы выпадак, назіранне, выснова.

— Выпадак вельмі шмат, і ўсе яны — жывая гісторыя. Але згадаю хіба адну, самую балуючую, як лес анімеў на пэўны час. Рэзаль дрэвы (размова не пра тое, што «пралысілі» — «агалілі» самы блізкі да дарогі кавалак, а не гушчар, якому пайшла б і на карысць санітарная высечка), а ён — жывы арганізм. Таму і робіцца высечка па-жывому — у перакладзе на чалавечую мову. Як папярэдзіць птушак не ладзіць гнёзды на канкрэтнай дзялянцы?

— Раскажыце, як ратуеце, лекуеце лес (і гэта не гучныя словы) ад такой навалы, як несумленны, нехайны наведвальнік.

— Не хочацца расчароўваць, але нічога гераічнага ў маіх учынках няма. Усё ўспрымаецца праз прызму ўласнага светапогляду. Калі сталееш, адчуваеш адказнасць за свае ўчынкi і ўчынкi іншых. Зараз разумею, што лес патрабуе належнага стаўлення да сябе. Далёкія продкі людзей толькі нос з вады высоўвалі з намерам ператварыцца ў земнаводных, а лес ужо шчыраваў на планеце. Так, кожны раз, калі закрываеш імхом выдзертая з-за адной мікраскапічнай лісічкі метровыя раны ці зноў і зноў выносіш кінутыя шклянныя бутэлькі з-пад гарэлкі ды іншых напояў (зусім нядаўна завёўся на маю галаву яшчэ і «рамантык», бо недалёка ад шашы іншы раз знаходжу бутэлькі з-пад шампанскага), міжволі задумваешся: а ці сапраўды чалавецтва эвалюцыяніруе?

Гутарыла Яна БУДОВІЧ

зваротная сувязь

Вячэрнія сюжэты

У «Літаратурнай анталогіі» на канале «Культура» Беларускага радыё з панядзелка да пятніцы агучваецца раман Івана Мележа «Подых навальніцы». У «Радыёбібліятэцы» слухайце старонкі твора Уладзіміра Багамолава «У жніўні 44-га». Апаўднёны беларускіх аўтараў выходзяць у праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вячэрнім эфіры выхадных.

У праграме «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю выйдзе дзве часткі радыёверсіі спектакля Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Вечар» па аднайменнай п’есе Аляксея Дударова.

Па выхадных гучыць таксама «Дзіцячы радыётэатр». Чытанні для маленькіх ладзяцца таксама па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя», што вечар у 21:00 гучыць «Вячэрняя казка».

Для аматараў паэзіі па выхадных выходзіць праграма «Прачулым радком», якая на гэты раз прапануе вершы Сяргея Дзяргая.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю ўвазе слухачоў — праект Навума Гальперовіча «Сюжэт для вечнасці». Госць эфіру радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы», што гучыць у нядзелю і сераду, — рэжысёр прафесар Рыгор Баравік.

Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

10 ліпеня — 240 гадоў з дня нараджэння Антона Марціноўскага (1781—1855), выдаўца, публіцыста.

10 ліпеня — 150 гадоў з дня нараджэння Паўла Дземідовіча (1871—1931), этнографа, фалькларыста, краязнаўца, педагога.

10 ліпеня — 125 гадоў з дня нараджэння Паўла Валашына (1891—1937), дзеяча беларускага нацыянальнага адраджэння, публіцыста.

10 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Ціхана Кандрашова (1911—?), расійскага рэжысёра, заслужанага дзеяча мастацтваў РСФСР. У 1969—1973 гг. галоўны рэжысёр Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

10 ліпеня 80-годдзе адзначае Уладзімір Цяслюк, рэжысёр, аператар дакументальнага кіно, заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

10 ліпеня 60-гадовы юбілей святкуе Алег Назаранка, графік, педагог.

10 ліпеня 60 гадоў спаўняецца Міхаілу Цыбульскаму, мастацтвазнаўцу, жывапісцу, педагогу.

11 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Янкі Чабора (Івана Сцяпанавіча Пагаповіча; 1911—1943?), паэта, публіцыста, рэвалюцыянера.

11 ліпеня 85-годдзе адзначае Цімох Лікумовіч (Цімафей Барысавіч), літаратуразнаўца, педагог. Жыве ў ЗША.

12 ліпеня — 90 гадоў з дня нараджэння Вячаслава Кубарава (1931—1995), мастака кіно, жывапісца, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

12 ліпеня 80-гадовы юбілей адзначае Уладзімір Шолк, мастак.

13 ліпеня — 155 гадоў з дня нараджэння Напалеона Чарноцкага (1866—1937), перакладчыка, публіцыста.

13 ліпеня — 80 гадоў з дня нараджэння Андрэя Андросіка (1941—2003), рэжысёра, педагога.

13 ліпеня 70-гадовы юбілей адзначае Вера Кавалерава, актрыса, заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь.

13 ліпеня 60 гадоў спаўняецца Аляксандру Грышкевічу, жывапісцу, графіку.

13 ліпеня 60-годдзе святкуе Алег Мельнікаў, спявак, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь.

14 ліпеня — 205 гадоў з дня нараджэння Гераніма Марцінкевіча (1816—1864), беларускага і польскага паэта, празаіка, драматурга.

14 ліпеня — 130 гадоў з дня нараджэння Пятра Бузюка (1891—1938), мовазнаўца, літаратуразнаўца, педагога.

14 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Паўла Пруднікава (1911—2000), паэта, празаіка, нарысіста, заслужанага работніка культуры Рэспублікі Беларусь.

14 ліпеня 75-годдзе адзначае Уладзімір Дзіўніч, мастак-акварэліст.

15 ліпеня — 145 гадоў з дня нараджэння Цёткі (сапр. Пашкевіч Алаіза Сцяпанавіч; 1876—1916), паэтэсы, празаіка, асветніцы, дзеяча беларускага нацыянальнага адраджэння.

15 ліпеня — 100 гадоў з дня нараджэння Лідзіі Малчанавай (1921—?), этнографа.

15 ліпеня 85 гадоў спаўняецца Міхаілу Балюку, мастаку ў галіне дробнай дэкаратыўнай пластыкі, медальернага мастацтва.

15 ліпеня 60-годдзе святкуе Аляксандр Будзько, кампазітар.

16 ліпеня — 135 гадоў з дня нараджэння Ядвігі Машынскай-Гельтман (1886—1946), паэтэсы, перакладчыка, педагога. Пісала на польскай мове.

Выходзіць з 1932 года

ЛіМ

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@vvi.zvazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.vvi.zvazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98
аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ

Нумар падпісаны ў друк
08.07.2021 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 670

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013
Заказ — 1778
Д123456789101112
М123456789101112

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.